

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disp. XXIX. De primo & increato ente, An sit.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94179](#)

48

Commune multis ex vi vniuersi impositionis, non est de ratione omnium analogorum, sed illorum tantum, quae per Metaphoram seu translationem dicuntur. Vnde attente considerandum est, illam analogiam translatiunam, seu Metaphoricanam, quamvis aliquod habeat in rebus fundamentum, non tamen omnino ex illis oriri, sed ex impositione & usu hominum. At vero haec analogia entis omnino fundatur, & oriatur ex rebus ipsis, quae ita sunt subordinatae, ut necessario ad unum referantur, quatenus entia sunt, ideoque non potuit nomen entis imponi ad significandum confusum, quod habet esse, quin consequenter habuerit significare multa cum habitudine ad unum, atque ita fuerit analogum, non per translationem, sed per veram & propriam significacionem. Atque hinc etiam expedita relinquitur tertia probatio, in ea enim diminute numerantur analogia attributionis. Nam præterea, quae per extrinsecam denominationem dicuntur de secundariis significatis, sunt aliae, quae intrinsecæ & proprie dicuntur de omnibus significatis, quae proprias habent leges & conditiones diuerias ab aliis analogis, ut satis declaratum est.

DISPUTATIO XXIX.

De Deo primo ente & substantia increata, quatenus ipsum esse ratione naturali cognoscipoteſt.

I.
Quamobrē lac dis-
putatio in
hac sede col-
loctur.

Solent Metaphysica doctrinæ tractatores hanc disputationem de Deo in postremum fere locum reicare, imitati Aristotelem, qui lib. 12. sua Metaphysica illam attrigit, ubi simul & fere indistincte de Deo, & ceteris intelligentiis disputat. Quem in hoc etiam ceteri seculi sunt. Et ratio fuisse videtur, quia licet Deus ex se sit maxime cognoscibilis, tamen quoad nos minus notus est, quam materiales effectus, per quos a nobis cognoscitur. Quæ ratio ceteris etiam intelligentiis, seruata proportione, communis erit. Nos vero, quoniam in his disputationibus intendimus ordinem doctrinæ seruare, quo ad fieri possit, prius de increato ente, quam de ceteris in particuli disputationibus, quia illud est primum ac præcipuum huius scientia obiectum, & ex se omnium dignissimum, cuiusque cognitio magnam lucem afferet, ut cetera entia non solum a posteriori, verum etiam, pro captu nostro, a priori cognoscere possumus. Et quamvis Deum non in se, sed ex effectibus cognoscamus ratione naturali, prout nunc loquimur, nihilominus ad instituendam hanc disputationem de Deo, sufficere existimo ea premissemus, quæ in communi de ente, & de prima entis divisione, & de causis, & effectibus tractauimus. Præterea cum haec doctrina, propter a nobis traditur, supponat ex Philosophia, & nonnulla principia, quæ ad Deum cognoscendum inuant: & sufficienter notitiam terminorum: quibus vti possimus ad diuinam perfectionem declarandum, saltem quod significationem, seu quid nominis eorum.

Conuenienter igitur disputatione haec in hunc locum cadit, in qua breuiter completemur omnia, quæ naturalis Theologia de Deo docet, abstinendo ab his, quæ sola revelatione habentur aut haberi possunt: quæ etenim solum attingemus, quatenus necessarium fuerit ad præfigendum terminum, ad quem naturalis ratio peruenire posset. Et quamvis in Deo idem sint esse, & quod quid est, & quælis est, tamen nostro concipiendi modo distincte & ordinate de his differe-

mus.

SECTIO I.

Vtrum esse quoddam ens in creatum ratione Physica vel Metaphysica demonstrari possit.

Dicitur inveniuntur in hoc titulo: primum, an hoc possit demonstrari: secundum, quo medio, Physice an Metaphysico, quæ duo de Deo etiam inquirentur, & in re idem est, quæ inveniuntur in creatum, & Deum: non tamen maioris claritatis gratia, & ad perficiendam commodi rationem, hæc distinguimus, ut sequenti declarabimus. Circa priorem ergo partem Aliacus infra citandus negavit hoc posse demonstrari, tamen de hac re satis fere dictum est in precedente disputatione: nam ostendendo variis modis & sub diversis terminis primam divisionem entis, in infinitu scilicet vel finitu, creatum, vel in creatum, multipliciter ostendimus necessarium esse in vniuerso aliquod ens, quod ex se habeat esse, ut ab illo possint manare cetera, quæ habent esse receptum. Sit ergo ad hanc priorem partem breuis responsio, demonstrari posse ratione naturali esse in rerum natura aliquod ens in creatum seu non factum. Probatur rationibus ibi factis, quæ inquirendo, & examinando medium huius demonstrationis, amplius declarabuntur & confirmabuntur.

Varie opiniones referuntur.

Circa alteram ergo partem varie sunt opiniones, vel extreme opositæ, vel mediae. Prima est, sicut Ptol. in medio Physico posse demonstrari dari bivismodi ens primum ac per se necessarium. Hanc tentat Commercator 12. Metaphy. text. 5. & 1. Physic. text. vlt. qui generatim loquitur de omnibus substantiis abstractis à materia, quia fortasse existimauit omnes immateriales substantias esse ex se entia necessaria. Fundamentum autem eius est, quia solum ex motu cœli & terreno colligi potest, esse aliquam substantiam eternam, & à materia abstractam. Additque illam rationem, quod nulla scientia demonstrat suum subjectum esse, sed supponit illud ut per se notum, vel ut demonstratum in alia scientia: sed Deus, vel substantia immaterialis, pertinent ad obiectum Metaphysico: ergo non probantur esse à Metaphysico: cum ergo non sit per se notum, sumitur ut demonstratum à Philosopho.

Secunda opinio extreme contraria est hoc munus pertinere ad Metaphysicum, & non ad Philosophum naturalem. Ita Jenet Aueicensis libri. 1. sive Metaph. cap. 1. vbi est contrario concludit, Deum non pertinere ad obiectum Metaphysicæ, quia hac scientia probat Deum esse: idem libri. 8. sua Metaphy. cap. 1. & 3. Idem tenuit Alex. Aphrodis. 12. Metaphy. text. 6. & Albertus Mag. 1. Physic. cap. vlt. & Scotus in 1. quæst. 1. prolog. ad 2. Fundamentum est, quia alias Philosophia esset dignior, quam Metaphysica, & hæc ab illa maxime perderet, si ab illa sumeret notitiam Dei, & substantiarum separatarum, etiam tam ad esse existentia.

Tertia sententia esse potest hoc munus tā ad Physicum quam ad Metaphysicum pertinere posse diuissim, sive ad unumquemque eorum in solidum. Hæc sententia non inuenio expressæ in aliquo authore, posse ramē fundari in Aristotele: ille enim in lib. 8. Physic. & in 12. Metaphy. probauit esse in rebus aliquod principium immobile, & à materia separatum: ergo ad utramque scientiam id pertinere censu: & sine dependence vnius ab alia: nam cum Metaphysica sit dignior, non potest in hoc pendere à Physica. Cum autem Physica sit prior ordine generationis, saltem

anno

Set. 1. Quomodo demonstretur dari aliquod ens, &c.

in nobis non potest etiam in hoc pendere à Metaphysica nam suam demonstrationem complect prius quā Metaphysica acquiratur.

Quarta opinio esse potest, hoc munus pertinere ad vitamq; scientiam, non diuīsum, sed coniunctim ita ut neutra posit demonstrationem completere sine confortio alterius: Physica enim inchoat, Metaphysica per hercit. Ita fere videtur sentire Socratis lib. 22. Metaphysic. quæst. 1. vbi licet, in prima conclusione alterar proprie pertinere ad Metaphysicum demonstrare substantias separatas esse: statim vero in secunda conclusione subdit omne medium quo hoc demonstratur, aut esse naturale, aut non cōcludere nisi in virtute alicuius modij naturalis. Alter distinguit laetus eodem lib. quæst. 3. dicens demonstrare substantias separatas vt sic, seu in genere esse, pertinere ad Philosopham naturaliē ostendere autem inter eas esse viam primam que est Deus, esse negotium Metaphysici. Et adducit D. Th. i. cont. Gent. c. 13 dicentem, Aristotelem in 8. Physic. solum ad hoc peruenire ut probaret in motu cœli distinguendum esse motorem à mobilis, cumque motorem esse separatum substantialiter à cœlo: deinde vero in 13. Metaph. ex hoc motore viterius progressum fuisse ad demonstrandum Deum esse.

Ex his opinionibus existimo secundam esse simplicem veram, & quartam posse ad sanum sensum renocari: nam prout & suis autorib. afferitur, absolute probari non potest. Nulla autem occurrit conuenienter aut efficacior ratio confirmandi nostram sententiam, quam vsu ipso, & quasi experimendo modi physici, & Metaphysici, quibus hoc probari solet, & virtusque efficaciam examinando. Duo ergo tantum occuruntur Physica media quibus vti possimus ad ostendendum substantias separatas vel in genere vel in particulari in primo ente in creato.

*Expenduntur rationes Physica, quibus probatur
Deum esse.*

Primum medium sumitur ex motu cœli, quo visus est Aristotel. 8. Physic. & illud etiam adhibuit Metaph. text. 26. vbi ex motu cœli aeterno peruenit ad demonstrandum primum motorem immobilem. Hoc autem medium per se ac præcisum sumendum multis modis inuenitur inefficax ad demonstrandum esse in rerum natura aliquam substantiam immaterialē, nedum ad demonstrandum primam & incretam sustantiam, & in primis omitti, principium illud, in quo tota illa ostensio fundatur, *omne quod mouetur, ab alio mouetur*, adhuc non esse fatis demonstratum in omni genere motus; vel actionis: nam multa sunt quæ per actum virtualem videntur se mouere, & reducere ad actum formalem, vt in appetitu seu voluntate videtur licet, & in aqua rediente se ad pristinam frigiditatem: idem ergo accidere potest in motu locali: atque ita dici potest cœlum non ab alio, quam ab ipso moueri per formam sua aut aliquam virtutem innatam, ex qua talis motus resultat: sicut motus deorum resultat in lapide extrinseca granitate. Quo factum est, vt abduc sit sub indice lis, *an cœlum moueat ab intelligentia necne*. Quomodo ergo ex principiis tā incertis potest vera demonstratio confici, quia probetur Deum esse?

Deinde ponamus vt verum illud principium, *omne quod mouetur, ab alio mouetur* (est n. re vera probabilis recte intellectum) & ex consequente ponamus cœlum ab alio moueri, qua, quæsto, necessaria aut evidenti consecutione inferri potest ex illo principio & motu cœli dari substantiam aliquam immaterialē. Aut enim id colligitur ex motu aeterno, aut ex motu tantum. Si primum, collectio in primis sit ex falso principio, & ita nulla est demonstratio in re ipsa quicquid Aristoteles senserit.

Respondebit potest ex Scoto, & aliis, motum cœli de factio quidem non esse aeternum, tamen ex se posse esse, nam cum sit circularis, nec principiu m. nec finem, ex se habet, ideoq; motorem cœli ex se aptum esse mouere motu aeterno, & inde optime concludi tales motorem esse substantiam spiritalem. Sed hæc responsio supponit aliquid non solum incertum, sed etiam minus probabile, nimirum motum cœli potuisse esse ab aeterno. Nam licet ex sua specifica ratione non postulat certum principium, vel terminū, & ideo potuerit ante quodlibet instans incipere, & post quodlibet instans durare, tamen ex generica ratione motus & entis successivi, repugnat illi aeterna duratio sine principio, tū quia alias nunquam potuisse pertransiri, tum maxime quia omnis creatura ex eternitate existens necessario durare debet per eternitatem in ea dispositione in qua creatā est, non quod in aeternum à parte post ita sit necessario duratura: id enim constat non esse necessarium, sed quod à parte ante per durationem infinitam, & sine principio, necessario sit in ea dispositione permanens, siue illa dispositio sit substantia, aut existetq; siue qualitatatis auctoritus, vel alterius huiusmodi: quia si res creatur ab aeterno in aliqua dispositione, etiā ipsa dispositio ab aeterno condita est, ergo etiam ipsa dispositio habet durationem sine principio, talis autē duratio necessario est infinita ex parte alterius extremi: nam si est finita, ita vt claudatur duobus extremis, iā habet principium & finem, & consequenter non est aeternum: si vero dicatur illa dispositio solum durasse per unum instantem indivisibilem temporis, hoc multo magis repugnat eternitati, quia multo brevior (si ita loqui licet) est talis duratio, quam quodlibet tempus finitum, imo illavt sic non est duratio propria, sed initium durationis. Vnde potius infertur illud instans esse initium extrinsecum motus immediate subsequentis, arque adeo talem motum non esse aeternum sed temporalem, quia ergo res non potest creari etiam ab aeterno nisi incerta ac determinata dispositio, & in illa necessario permanet per aliquam infinitam durationem, ideo repugnat motum esse aeternum, quia per motum incipit res priuari ea dispositio in qua condita est. Quod exemplo in re ipsa de qua agimus, facile illustratur: ponamus cœlum solis esse creatum ab aeterno, necessarium fuit astrum solis creari in certo ac determinato loco, ponamus ergo fuisse creatum in nostro hemisphærio: necessarium fuisse, vt per quandam aeternitatem in illo loco, & in nostro hemisphærio duraret ob rationem factam: ergo non potuit cœlum illud ex aeternitate moueri alias nec per diem integrum aut horam nec per durationem aliquam, quæ diei aut horæ posset coexistere, durasset sol in eo loco, in quo creatus est. Propter hanc ergo causam, vt alias omittam, existimo aeternitatem repugnare motui, & motum includere repugnantem cum quadam immutabilitate, quæ includit aeternitas, ideoq; non solum de facto motum non esse aeternum, verum neque esse posse, igitur ex motu aeterno colligi non potest motor aeternus vel immaterialis.

Dices: esto repugnet motui ex parte eius fuisse aeternum, nihilominus intelligi potest motor ex se apertus ad mouendum aeternum, si ex parte mobilis, aut motus non repugnaret, & hoc satis est ad vim, latitatis facta. Hæc autem aptitudo ex parte motoris ex motu cœli colligi potest, quia durare potest in aeternum, cum neq; habeat contrarium neq; ex se posse certum tempus, ergo motor quantum in se est, habet vim ad mouendum aeternum, ergo perinde id facere posset quantum est ex se à parte ante sicut à parte post, si aliunde ex parte effectus non repugnaret. Item durationi illius motus tam diurni, & inuariabilis seu uniformis, aperte declarat motorē eius sine latitudine aut defagatione mouere, & consé-

B 4 quen-

quenter quantum est ex se, posse semper ac perpetuo mouere, atque ita esse immateriale. Sed in primis non recte fit collectio ex aeternitate à parte post, ad aeternitatem à parte ante. Motus enim in tempore inchoatus, ideo potest in aeternum durare, quia motus qui in se ipso ponitur, semper est infinitus, & tota infinitas quæ in futuro motu apprehenditur, nunquam in se ipso existet, ita ut aliquando sit verum dicere totam idem existere aut existisse, sed secus erit, si ponatur motus ab aeterno factus, iam enim tota eius infinitas in rerum natura extitisset. Unde habere vim ad mouendum semper in futurum, et solum habere vim ad efficiendum motum in infinitum: habere autem vim ad mouendum ab aeterno, et habere vim ad efficiendum motum infinitum, quod est valde diversum, magisque repugnans. Non ergo ex efficacitate ad illud prius, recte infertur potentia etiam ex parte motoris ad hoc posterius: maxime quia ad id quod in se inuoluit repugnat, nula est potentia.

XI. Sed age: demus ob illam probabilem eam, motorem coeli habere vim ad motum aeternum efficiendum, vel etiam fingamus ab aeterno mouisse cœlum eodem modo, & invariabiliter: quomodo hinc recte infertur illum motorem esse substantiam immateriale? Dices, quia non defatigatur mouendo. Sed quid si quis hinc, non esse unum & eundem motorem, sed plures qui vicissim mouant, & ideo nunquam ita lassari quis prius requiescat, quam necesse sit motum aut interrumpere, aut remittere? Quanquam enim hoc figura mentum sit, ex solo tamen motu coeli, non potest demonstrari esse fallsum, nisi eneruando illationem & rationem intentam, ut iam declaro. Quamvis enim sit verum, motorem coeli non defatigari mouendo: non inde sequitur illum esse immateriale, sed solum sequitur, & mobile non restire, nec reagere dum mouetur, & motorem esse aeternum: utrumque autem verum esse potest absque immaterialitate motoris: sicut sol habet aeternum fuisse, non defatigaretur perpetuo illum nando, quia sine resistencia, aut expassione, edium illuminat. Sed ait Soscinus supra ex motu aeterno proxime colligi, motorem non esse in potentia, cum sit semper actu mouens, ex Arist. 12. Metaphys. text. 30. ens autem in actu, & nullo modo in potentia immateriale est. Sed, quidquid sit de mente Aristotelis, de qua postea videbimus, illa ratio est valde inefficax, nam solum concludit, cum qui semper actu mouet, non esse in potentia ad mouendum: non tamē quod nullo modo sit in potentia tanquam actus purus, alias etiam angelus mouens perpetuo cœlesti, esset purus actus. Quod si non recte infertur esse purum actum, inferri etiam non potest esse substantiam immateriale, quia, si non obstante actione mouendi perpetuo potest esse in potentia ad alia actiones vel receptiones, eadem ratione dicens quis poterit esse in potentia ad motus, vel qualitates materialis neque ex sola motione aeterna ostendit poterit hoc repugnare potius quam illud. Quod si sit sermo de esse in potentia solum quoad esse substantiale, verum est, mouens aeternum non esse sic in potentia, non tamē inde fertur esse immateriale: nam etiam mobile aeternum motu locali non est in potentia, & tamen non inde fit esse immateriale aut incorporeum, ut in cœlo constat. Igitur ex aeternitate motus, aut ex virtute perpetuo mouendi non potest recte colligi esse substantiam immateriale quæ mouet.

XII. Atque ex hoc discursu videtur à fortiori inferri multo minus posse id colligi ex motu coeli aut temporali, aut absoluente sumpto, quia motus aeternus aliquid maius est quam motus simpliciter. Sed argumentem præterea ex propriis: duobus enim modis ponit cœlum moueri ab alio. Vno modo ut ab imprimente internum impetum proxime actionum motus, sicut graue dicitur moueri à generante,

Alio modo ut à proximo mouere separato, sicut retrose demonstratum, quis horum modorum verior sit, quamvis conjecturis agendo posterior sit probabilior, & quia ille motus non videtur necessarius cœlo propter peculiaritatem naturam eius: nam cum ipsum in animatum sit, & in connaturali loco semper maneat, non est cur propter se mouum requirat, & ideo neque internus impetus aeternus ad talē motum illi debitus est: est ergo motus ille necessarius propter huius mundi conservacionem, gubernationem, & perfectionem: ideoq; probabilius est prouenire ab extrinseco motore. Veruntamen, quia hoc non est certum, de veroque membro dicere oportet.

Si ergo ponamus cœlum moueri ab alio, priori modo, nihil inde probari potest: nam licet recte inde inferatur, esse aliam substantiam priorem cœlo, tamen hoc non tam probatur illo modo, quæ supponitur, nam ille motor cœli non aliter dicitur mouere cœlum, nisi quia impensis illi internum impetu intrinsecum & connaturale, quia non imprimunt nisi à generante, seu ab auctore nature: supponite ergo illa ratio cœlum habere authorem, à quo procreatum sit, hoc autem non demonstratur, illo discursu, neque ex solo moto Physico demonstrari potest, sed solum per Metaphysicam media, quæ postea videbimus, nam ad motum localem cœli nil referit quod cœlum sit conditum, vel sit ex se ens necessarium, ergo ex illo motu præcise non potest demonstrari cœlum esse ab aliis conditionibus, sed ad summum potest immediate inferri esse ens ex se imperfectum, cum sit capax talis motus, & inde poterit viterius colligi non esse ex se necessarium, quia tanta imperfectione non coheret cum tali perfectione: tamen hoc iam spectat ad Metaphysicum, ut ex his terminis constat. Igitur ex hoc motu ab alio non potest demonstrari quod sit alia substantia superior cœlo, sed potius deber supponi. Multo que minus potest inferri quod substantia immaterialis sit. Si enim quis fingat cœlum esse conditum à quadam superiori causa corporea, & materiali, & ab eadem recipisci intrinsecum impetum quo continetur mouetur, quo modo possit ex vi solius motus localis & physicis de fluenti concipi?

Atque hac ratio procedit, etiam si supponamus cœlum moueri ab alio extrinseco, & proprio motori proximo: quid enim habet motus cœli, propter quod necessarium sit illum motorem esse immateriale: ut enim illud sit perpetuitas motus seu diuturnitas, quæ de se potest perpetuo durare, & hoc non, quia ad illud sufficit simili duratio & perpetuitas in motori, & in virtute eius, quam potest habere, etiam si esset corporeus, sicut cœlum ipsum, vel sol illam habet. Vel illud esset invariabilis motus, quæ indicat in variabilem virtutem in motore, & hocad summum declarat motorem esse incorripibilem, ut alia omittat quæ supra facta sunt: poterit autem esse incorripibilis, etiam si esset corporeus, sicut cœlum ipsum. Vel illud esset conceptus seu ordo motuum cœlestium cum admirabili proportione, & uniformi dissimilitate apta & accommodata ad huius mundi sublunaris conservacionem & regimē, & hoc quidem ostendit satis evidenter authorem inveniendus esse intellectualem, & summa sapientia omnia constituisse & gubernare: non tamē proximum morem vniuersitatis cali esse intellectualem, possit enim quis fingere vnicuique cœlo datum esse proportionatum motorem agentem per modum nature, & ex pluribus motoribus diversarum virtutum configere illum ordinem. Deinde licet demus inde colligi aliquo modo motores cœlorum esse intellectuales, non tamen incorporeos, nam, licet angeli essent aerei, ut multi posuerunt, possent mouere cœlos, neque ex vi solius motus cœli potest conuinciri quod ille sit error.

Dicitur

XIII. dentem in suo esse & operari: ergo necesse est esse in illis aliquid independens. ergo non potest in illo progressu in infinitum procedi, sed fitendum est in ente improductu, quod etiam in causando sit independens. Primum antecedens est evidens ex dicto principio: *Omnis quod producitur, ab alio producitur: nam perinde est dicere, omne quod dependet, ab alio dependet;* si ergo tota rerum collectio esset dependens, deberet necessario pendere ab alio: id autem est impossibile, quia extra collectionem non est aliud: quod ita collectio penderet ab aliquo ente intra ipsam comprehendens, etiam illud penderet a se ipso, quod est impossibile: sic ergo impossibile est, totam collectionem entium esse factam, aut totam collectionem, causarum esse dependentem in agendo, propria dependentia, quia posterior causa penderet a priori.

XIV. Dices: Nonne totum compositum penderet a parte? verbigratia a forma, & tamen non propter formam penderet a se ipsa. Respondetur in primis aliud de effectu, de qua loquimur: nam totum pendere a partibus, nisi aliud est, quam componi ex illis: & ideo non est necesse in forma verbi gratia se ipsam componere, sed solum ut suum proprium & intrinsecum esse constet composito: dependens autem efficienter, est recipere ab alio suum esse, distinctum ab eo quod est in causa, & ideo si aliqua multitudine secundum se contam effectus penderet, necesse est ut penderat ab aliquo non comprehenso in illa multitudine, nam si aha illius quo in illa comprehensione penderet, vel illud penderet a se ipso, vel certe non tota multitudine adaequata & secundum se totam erat dependens. Sunt autem consilio polita illi verba, adaequata & secundum se totam, & excludatur dependentia secundum quid, seu secundum partem, qualis est, v.g. dependentia effectus causa secunda, ut ignis ab igne genito: dicitur enim totus ignis genitus dependere a generante, quia sine actione eius re vera non fuisset hoc totum: tamen illa dependentia est tantum ratione formae & unionis eius cum materia, non est tamen adaequata, ac per se primo, seu secundum se totam, quia entitas materiae per se non penderet ab actione ignis. Cum ergo dicimus, totam collectionem entium non posse esse dependentem, intelligimus hoc modo, scilicet adaequata, & secundum se totam: nam secundum partem dici potest dependens, quia ablati una parte, non est illa collectio formaliter loquendo. Et hoc modo etiam potest collectio ratione unius partis pendere ab alio in illa comprehensione, ut per se notum est, tamen hoc nihil obstat, quoniam in illa collectio detur aliquod ens simpliciter independens, & non factum, quod nos deducere intendimus. At vero, loquendo de collectione entium secundum se totam, & adaequata dependentem, id est, secundum omnem entiam, quae illam quasi componunt, sic impossibile est totam collectionem sic dependentem, pendere ab aliquo in illa inclusa, sed necesse est ut sit extram illam, unde est conuerso sumendo totam collectionem entium, extra quam nihil sit, impossibile est totam illam esse dependentem, quae erat propositio assumpta.

XV. Deinde probatur prima consequentia, quia, si omnime ens diuisiuu, seu distributiu sumpturn est dependens & factum, etiam collectio omnium entium est dependens & facta, non quidem una singulari dependentia aut actione, seu collectione omnium dependentiarum aut actionum, quibus omnia entia dependent aut sunt, non enim alia ratione potest esse dependens aliqua collectio entium, nisi quia in ea nullum est ens, quod non dependeat: ergo si tota collectio etiam esse non potest esse dependens, vt ostensum est, necesse est esse in illa collectione aliquod ens omnino independens, & non factum. Atque eadem ratio est de toto ordine causarum, quarum una ab aliis penderet in esse, aut efficere, non enim potest

tota causarum collectio esse dependens, quia extra illam nulla est causa a qua penderat, ut declaratum est. Neque etiam potest fingi mutua talis dependentia, ita ut in ea circulus detur, ut superiori etiam discursu late probatum est, agimus enim de propria dependentia, quia inferior causa dependet a superiori, ita ut totum illius esse posse, & agere, in altera nitatur. Igitur necesse est, ut in tota collectione causarum per se ordinatarum (quacunque illae sint) detur aliqua independens omnino ab alia superiori, quoniam alias tota collectio esset pendens, quod repugnare ostendit.

Denique hinc probata relinquitur posterior consequentia. Quod enim in causis efficientibus per se subordinatis detur processus in infinitum, duplum intelligi potest. Primo, ut ascendendo a causa proxima & particulari ad superiores magis ac magis perfectas seu vniuersales, nunquam fitetur aliqua, qua a superiori non penderat, & in hoc sensu est euidenter impossibilis hic processus, ut discursus proxime factus probat, scilicet quia alias tota series & collectio causarum esset dependens, unde ad probandum quod intendimus, sufficit, ut in hoc sensu non possit dari processus in infinitum in huiusmodi causis. Et ita procedit ratio Aristotel. Quod omnes causae praeter ultimam, quae immediate coniungitur effectui, essent media, & nulla esset prima, quod est impossibile, idem namque est esse causas medias, quod esse dependentes. Et que repugnat omnibus distributioni esse dependentes, ac totam collectionem esse dependentem (ut recte Scot⁹ ibi notauit) nam tota collectio non potest esse dependens, nisi ratione omnium ac singulorum in illa contentorum. Et in eodem sensu facile potest explicari illa ratio, quod alias nunquam posset ad actionem perueniri, nec posset illa infinita dependentia pertransiri: nam actio primaria ac principaliter inchoari debet a causa superiori, a qua inferior penderet, unde impossibile est inferiorem inchoare actionem, nisi influente prius superiori ordine saltem independentiæ, & principaliatis, si autem quilibet causa habet superiori, & nunquam peruenitur ad supremam, nulla est a qua primo & per se inchoatur actio, erit ergo impossibilis omnis effectio. Vel aliter, si illo modo in infinitum progreditur, sic ut tota series & collectio causarum sit dependens, ergo ab aliqua superiori penderet, ergo ab illa principaliter inchoanda est actio, si ergo tais causa nulla est, nec poterit actio ultra inchoari. Hic ergo sensus, & verus est, & nobis sufficit ad demonstrationem intentam.

XVI. Alio tamen modo excogitari potest progressus in infinitum in causis per se subordinatis intermediijs, ita tamquam ut omnes sub aliqua prima, seu prorsus independente continantur. Probabile est enim, quod inter causam proximam & primam sint aliquæ causæ vniuersales medie per se subordinatae, vel falso non repugnat ita fieri. Rursus numerus causarum, quae inter supremam & proximam intercedere possunt, non est omnino fixus & determinatus: præsertim in ordine ad potentiam absolutam Dei: potest enim Deus facere, ut illæ causæ intermediijs sint tres, vel quatuor, vel plures in quocunq; numero, licet in infinitum procedatur. Hinc ergo possit aliquis ulterius progredi, & dicere, posse Deum infinitas causas intermedias & per se subordinatas condere, a quibus effectus causæ proximæ penderat, ut v.g. infinitos coelos, aut angelos, atque hoc modo non esse impossibilem processum in infinitum in causis per se subordinatis sub una prima. Atque in hoc quidem sensu difficile est probare hunc processum esse impossibilem, maxime ex illa ratione, quod infinitum pertransiri non posset, aut quod non posset inchoari actio. Contra hoc enim recte videtur procedere ratio superioris facta, quod sine successione, per simultaneum concursum simul posset actio progredi ab

ab omnibus illis causis, maxime inchoante actionem prima, quæ posset omnes alias ad operandum mouere, vel adiuuare, etiam si essent infinitæ. Neque etiam sufficienter ostenditur hoc impossibile, ex eo quod inter duos extremos terminos (quales sūt causa prima & proxima) non videtur esse possibilis progressio in infinitum, aut multitudo infinita causarum, cum finis sit, quod terminus seu extremis clauditur: hoc enim est verum in magnitudine continua, nō vero in multitudine, præstum quando extrema sunt diuerfarum rationum, & maxime, si alterum illorum infinitum sit: sic enim certum est inter infinitum angelum & Deum posse in infinitum species substantiarum intellectualium multiplicari: vnde si tota collectio illarum specierum fingatur in re posita, esset infinita multitudo contenta inter illa duo extrema: contenta (inquam) non numero, sed perfectione. Sic igitur ex cogitari posse: infinita multitudo causarum per se subordinatarum.

XXXI. Veruntamen quicquid sit de possibiliitate huius fictionis, ea nihil obstat demonstrationi intentz, quia iam illa supponit aliquid primam causam, seu primum ens independent. Deinde, etiam si ille infinitus causarum concursus esset possibilis, præter omnem rationem fingeretur de facto dari in causis per se subordinatis, quia nec potest ostendi necessaria ius, neque in rebus potest inueniri aliquid signum aut vestigium talis multitudinis aut influxus infiniti: maxime cum valde probabile sit, vt in superioribus dicebam, non dari causas proprie per se subordinatas, id est, totales in suo ordine, & immediate influentes in singulas actiones, præter propriam seu proximam causam, & primam seu supremam. Denique licet illa multitudo causarum actu infinita ex praecisa ratione causandi forte non possit demonstrari impossibilis, ex ipsa ratione multitudinis actu infinita probabiliter est illa impossibilem. Illud etiam difficultatum intellectu est, quod in eo causa nulla posset assignari causa creata proxime subordinata Deo, id est, inter quam & Deum nulla perfectior intercedat: & consequenter nulla etiam assignari posset, quæ a solo Deo in agendo penderet. Sed hec & similia (vt video) instauri possunt in rebus seu causis possibilibus. Non est tamen eadem ratio, quia possibilia sicut sunt in potentia tantum, ita esse possunt infinita syncategorematice, vt aiunt, seu indeterminata: at vero quæ actu sunt facta, debent esse determinata, & ideo impossibile est intelligere causas actu subordinatas sub prima, quin detur in eis aliqua, quæ proxime procedat, aut pendeat a sola prima, & ita non potuerunt inter primam & ultimam esse infinita. Veruntamen haec nos immergunt in materiam de infinito quæ infinita est, & ideo illa prætero, nè a proposito diuer-tamur.

XXXII. Ex his vterius facile constare potest, quid dicendum sit in causis per accidens subordinatis: eadem enim distinctione respondendum est, nam si intelligatur de infinito processu, non contento sub una causa superiori, independente à talis serie causarum, et plane impossibilis ille progressus in infinitum, quod eadem ratione proportionate applicata ostendi potest, quia si nullus est hominum, qui non penderat, & factus sit, ergo tota collectio hominum, seu tota species humana penderet & facta est, ergo necesse est vt penderat & facta sit ab alia causa superiori non contenta intra speciem humanam, ergo etiam si fingatur, seriem hominum procedentium inter se esse infinitam intra suam speciem, nihilominus sumpta tota collectione, necesse est habere causam superiorem. Atque ita progrediendo, vel ab uno individuo ab aliud, vel ab una specie facta ad aliam factam tandem erit necessario fitendum in re omnino non facta.

XXXIII. Quæ ratio evidenter adhuc est, quando hic processus in causis per accidens est inter individua eiusdem speciei, nam si unum individuum tale est, vt ex se non habeat esse, nisi à causa agenti illud recipiat, fieri non potest vt aliud individuum eiusdem speciei habeat ex se esse prorsus independens, & non communicatum ab aliqua causa agenti: nam habere esse ex se, vel tantum ab alio, sunt differētia seu modis in plusquam genere diversi, nam siens corruptibile & incorruptibile differunt essentialiter, & genere, teste Arist. 10. Met. multo magis ens factum & non factum, pendens & independens, nam hoc simpliciter necessarium est, illud vero minime, vt in disput. superiori declaratum est: cum ergo individua eiusdem speciei sint eiusdem essentia, fieri non potest vt unum habeat esse receptum, & non aliud, ergo necesse est vt tota species, totaque collectio individuorum habeat esse receptum, ergo ab alio non contento in illa specie, ergo non potest in his individuis ira in infinitum profici, independentia, seu dimanatio vnius ab alio, sed susterendum necessario est in aliquo non dependente, nec dimanante ab aliquo individuo illius speciei, & consequenter neque à tota specie, quia species non agit nisi per individua. Et tunc procedendum vterius erit de illa superiori causa interrogando, an sit simpliciter independens, nam si talis est ipsa est illud ens in creatum, quod inquirimus, si vero est dependens, vterius inquirendum erit de causa à qua penderet, donec fistulari in causa omnino independente, quia non potest in infinitum procedi, propter rationem datam, quod tota collectio causarum aut rerum non potest esse dependens.

De causis per accidens subordinatis.

AT vero processus in infinitum in causis per accidentes subordinatis, manantibus seu dependentibus ab una superiori causa, iuxta Aristotelis sententiam, non solùm non repugnat, verum etiam necessarius est ad perpetuam generationum successiōnem & durationem, & iuxta multorum Catholicorum sententiam, licet non sit necessarius, nec defacto detur, est tamen possibilis. Quod licet admittamus, nihil obstat nostræ demonstrationi, quia in hoc proposito supponitur superior causa, vel simpliciter non facta, vel saltē non tali modo; neque in talis serie generationum contenta, ex qua facile est pervenire ad causam simpliciter non factam, eadem argumentandi forma, vt saepe dictum, & factum est.

Ego vero (vt hoc obiter dicam, quod alibi standum est latius) existimo etiam hoc modo esse impossibile progredi in infinitum, etiam in causis per accidens subordinatis, & ab alia superiori manantibus. Quod ita breuiter declaro in specie humana, & est eadem ratio de reliquis: nam si species humana talis est, vt non potuerit esse in rerum natura, nisi recipiendo illud à superiori causa, v.g. Deo, ergo necesse est, vt in aliquo certo & determinato individuo illud receperit, quod individuum à sola illa causa superiori processerit, & non ab alio individuo illius speciei. Ratio prioris partis huius consequens est, quia actiones sunt circa singularia, & ideo non potest species fieri nisi in aliquo certo & determinato individuo: nam individuum vagum non est perfecte singulare, sed aliqua ex parte est quid communis & confusus. Ratio autem posterioris partis est, quia quodammodo individuum procedit ab alio individuo eiusdem speciei, illa non est prima effectio talis speciei in rerum natura, quia iam supponit facta in alio individuo, à quo alterum procedit: ergo in illa emanatione, in qua primo talis species fit in rerum natura, necesse est vt illud individuum in quo fit, non procedat ab alio individuo eiusdem speciei, sed a sola illa superiori causa, à qua species penderet. Rursus vt daretur talis processus in infinitum, necessarium est illam speciem productam esse ab externo, saltē in

in illo individuo, quod proxime & immediate manat a solo Deo, vel causa illa superiori, quia successio generationum non potest esse infinita à parte ante, nisi sit ab eterno, ut per se notum est.

Ex his autem principiis aperte concluditur non posse in infinitum procedi in his causis per accidens subordinatis. Primo quidem, quia quando hoc modo proceditur in infinitum, nūquam potest assignari prima causa in illa ordine, à qua reliquæ dimanarentur; atvero in hac serie causarum per accidens subordinatum necessario peruenit ad primum hominem v.g. à quo generatio hominum incipit, ad illum, scilicet, qui non ab homine, sed à superiori causa procreatus est.

Secundo, quia ab illo homine, quem singimus ab eterno à Deo productum, non potuit alius homo ab eterno generari: debuit ergo necessario generari in tempore, & consequenter successio hominum non potest esse infinita, cum in tempore incepint multiplicari. Consequenter per se nota est; & antecedens probatur, quia non potuit homo produktus ab eterno, simul ac creatus est, generare alium, nam generatio humana successione requirit, ipse autem simul & sine successione procreatus esset, nec potuisse aliter ex eternitate produci: ergo necesse est ut homo genitus ab aliо homine, etiam ex eternitate existente sit duratione posterior illo. Vel ergo est posterior duratione finita, vel infinita. Primum dici non potest, alias vel neuter esset ab eterno, quod est contraria hypothese, vel inter eternitatem & tempus esset nullum finitum distans, vel utrumque esset eternus, & nihilominus vnuus anterior alto duratione finita, quod omnia involuerit claram & apertam repugnantiam: nam si duratio vnius hominis tantum finitè superat durationem alterius, & illa quæ est minor, est finita, etiam altera quæ excedit, est necessario finita, & consequenter non æterna, quia si finito additus finitum, non est infinitum, sed finitum manet, & terminis clausum: si vero utrumque est infinita, impossibile est, quod vna excedat alteram ex ea parte quæ infinita est, quia si utrumque est infinita, utrumque est eterna, utraque sine inicio, quomodo ergo vna est anterior altera, & excessus finitus est igitur in omnibus his manifesta repugnantia, & ideo impossibile est, vt homo creatus ab eterno, non antecedat hominem à se generum per infinitam durationem, & ideo series generationum ab illo procedentium, nunquam esse possit infinita, & è contrario ascendentio à qualibet homine in tempore genito per omnes progenitores suos, qui sunt cause per accidens subordinatae, non potest progredi in infinitum.

Omitto rationem aliam supra tactam, quod res successiva non potest esse eterna: omitto etiam alias que fieri solent in materia de eternitate mundi, quæ sunt probabiles, non tamen æquæ demonstrant: omnino denique responsionem aliquorum qui putant evocare discursum factum, negando in eo casu, in quo generationes hominum essent eternæ, fore necessarium aliquam determinatum hominem esse creatum à Deo ab eterno, vel certe aliquos (quod perinde est) à quo vel à quibus ceteri ducant originem, qui per humanam generationem procreati sunt: hæc enim responsio, & mente concipi non potest; & ex superioribus fatis refutata est. Vnde intelligi non potest infinitus progressus in humanis generationibus, nunquam denuiri ad aliquem hominem, qui sit veluti primus parentes ceterorum, nisi ponendo speciem humanam non productam à superiori principio, quia si producta est, reuera in aliquo determinato individuo necessario produci debuit, illud autem consequens non solum in fide est errosum, sed etiam evidenter falsum, ut probatum est. Sic igitur probatum relinquitur (quocunque modo ab effectibus ad causas, & a causis proximis ad remotas, per se vel per accidens subordinatas progrediantur) necessario si-

Tom. II. Metaphys.

stendum esse in aliqua causa non facta vel tali modo si tantum in determinato ordine fiat progressio, vel simpliciter in producta; & quæ absolute fit ens in creatum, si assensus fiat simpliciter in toto ordine causarum, vel in toto vniuerso.

Vterius vero colligo ex demonstratione facta XXXIX,

huiusmodi ens increatum necessario esse debere substantiam aliquam: nam substantia ex se est prior accidente: semperque accidens in substantia fundatur, vnde fieri non potest ut accidens si primum ens in creatum seu non factum, quia quodcumque tale esse fingatur, necessario esse debet in aliqua substantia: ergo multo magis ipsa substantia erit in creatu, & non facta. Itaque manifeste probatur discursu facto, illud ens quod ex se habet esse sine effectione aut dependencia ab alio, debere esse substantiam, an vero in talis substantia possit intelligi aliquid accidens, quod consequenter etiam increatum sit, ut pote existens in substantia increata, dicemus postea, inquirendo diuina attributa, & similiiter postea videbimus, quo modo demonstrari possit hanc substantiam increatum esse immateriale: nam ex solo discursu hactenus factio, sumpto ex connexione & subordinatione caularum, non videtur posse immediate colligi illam substantiam increata, esse omnino immateriale & incorpoream.

Potest quidem optime ac facile ex dictis inferri hanc primam substantiam non posse esse materialē, tanquam compositam ex hac materia rerum generabilium, & corruptibilium: nam omnes res, quæ ex hac materia componuntur, necessario requirunt efficiētē causam, quia hæc materia non habet ex se innatā aliquam formam, cum de se si subiecta mutationi cuiuslibet formæ: vnde necessario recipit formam ab aliquo efficiēte, quod est causa totius compositi ex tali materia & forma: cum igitur omne huiusmodi compositum factum sit, recte concluditur illud ens quod non habet causam efficiētē, non esse compositum ex hac materia: an vero ipsamet materia facta sit, nec ne, non potest ex solo praedito concurso definiri. Rursus, an illa substantia increata possit esse materialis, ut constans ex alia materia: vel etiam an possit esse corporea, ut substantia simplex quantitatē subiecta, sive Auerroës de celo existimauit: ac denique an cœlum ipsum, quod ingenerabile creditur, & incorruptibile, sit substantia facta, nōcne, non existimo posse ex praedito solo discursu definiri: sed vterius progedientum est, aliis principiis vtendo, ut postea videbimus: hactenus ergo solum est demonstratum esse aliquam substantiam increata, & immateriale in dicto sensu.

Quid de opinionibus supra relatis sentiendum sit.

Tandem ex dictis constat veritas secunda opinio. Tnis superius relata, & consequenter olensum est, primam & tertiam absolute fallas esse, quantum ad id in quo conueniunt, scilicet, quod per medium pure Physicum possit demonstrari substantia increata aut abstracta ab omnibus rebus materialibus. Quo ad id vero in quo tertia cum secunda conuenit, faciliter demonstrationem Metaphysicam per se, esse ad hoc sufficientem, verum dicit: hoc enim est quod ipso vnu, & examinatione virtusque media à nobis est demonstratum. Quarta vero opinio, si intelligat Metaphysicam demonstrationem per se & intrinsecè penderet ab aliquo principio, vel medio pure Physico, ut Soncinas & Iauellus sentiunt, falsa etiam est, nam discursus factus nullam dependentiam habet ex Physico medio, ut constat ex dictis. Vnde etiam constat repugnantiam involueret quod Iauellus ait ad Physicum pertinere demonstrare

C sub-

substantiam primam esse, ad Metaphysicum vero quid sit. Tum quia Metaphysicus non accipit à Phisico suum primarium subiectum, tum maxime quia nos non possumus demonstrare Deum esse nisi demonstrando aliquo modo quid sit, ut ex dicendis clariori parebit: demonstrando enim quædam attributa conuenire cuidam enti, quod est principium exterorum demonstrarum esse Deum: primum autem ex illis attributis, & maxime essentiale est illud quod hactenus demonstrauimus, scilicet esse à se, & sine efficientia ab alio, & cetera omnia in tantum ferre demonstrari possunt, in quantum cum hoc connexionem habent, ut videbimus. Vnde ad eum maxime pertinet demonstrare quid sit Deus, ad quem pertinet demonstrare esse ens à se, seu per essentiam, & non ab alio, & è conuerso ille propriè demonstrat Deum esse, qui demonstrat esse in rerum natura aliquod ens increatum: non enim possunt hæc munera inter se partiri Physica, & Metaphysica, sed totum hoc negotium Metaphysica est. Physica vero (& in hoc sensu esset vera illa quarta sententia, & à secunda non discordaret) parat aliquo modo viam, & disponit ad prædictam demonstrationem conficiendam: tum quia ex motu & sensibilibus effectibus ascendimus ad considerandam rationem effectus & causæ secundum se, & ex dependentiis in motu ad dependentiam in esse & origine, per quam ad primum ens increatum peruenimus, tum etiam quia, si non omnino euident, saltem probabilissimo cursu peruenimus per Physicam viam ad motorem cœli ab eo separatum, ex quo facilius Metaphysicus discurret ad inquirendum non iam primum motorem cœli, sed primum factorem rerum, sumendo proportionalia principia, tanto euidentiora, quanto abstractiora, ut satis declaravimus.

XLII.

Ad fundamenta Commentatoris respondetur, & ad primum, Aristotelem in Physica non satis demonstrasse Deum esse, aut propria attributa Dei ex solo motu Physico, quod partim ostensum est, partim in sequentibus demonstrabitur, sed ibi satis probabilitè ostendit primum motorem immobilem. In secundo autem Metaph. recte docuit & probauit non dari processum in infinitum in causis efficientibus, ex quo principio euidenter concluditur necessarium esse aliquod ens non factum. Ad secundum respondetur, Metaphysicam, cum sit suprema scientia, probare posse suum obiectum esse, maxime cum non de adequo, sed de primario obiecto sit sermo, & demonstratione à posteriori, de quo supra in prima demonstratione dictum est.

SECTIO II.

Virum à posteriori demonstrari posse Deum esse, ostendendo unum tantum esse incrementum ens.

Vanquam discursu facto præcedente sectione euidenter probatum fit, non posse omnia entia esse facta, sed aliquod esse non factum: quod vero hoc sit unum, & non plura, nondum est illa ratione conclusum. Dicere enim posset aliquis, omne quidem quod factum est, ab alio factum esse, & in hoc progressu sistendum esse in singulis rerum ordinibus in aliquo principio non factum, nō tam in uno & eodem, sed in pluribus pro rerum, & specierum diueritate, quo modo nonnulli gentium posuerunt diuersarum rerum principia, ut unum Deum frumenti, aliud vini, &c. Ex hereticis etiam quidam posuerunt unum principium spirituum, & aliud corporum, vel unum bonarum rerum, & aliud malarum, quæ summum bonum & malum appellabant, ut Manichæi & similes. Lætis quæm falsum

errorem nullum ens etiam si increatum esset verus Deus, secundum illud quod per hanc vocem non significare intendimus. Et fortasse in hoc sensu dixit insipiens ille in corde suo, non est Deus, quod tribuit Diagoras Cicer. lib. i. de Natura. Deor. & August. lib. 3. contr. liter. Petilian. c. 21. Laetani. lib. i. c. 2. Theod. lib. 3. de curand. affect. Græc. Si autem ostenderimus, hoc ens increatum ac per se necessarium, tamen esse posse unum numero secundum naturam & essentiam, sic plane consequens illud esse primam causam ceterorum omnium, quæ sunt vel esse possunt, atque adeo esse Deum, & consequenter esse verum Deum. Quapropter demonstrationes, quæ à Philosophis & Theologis afferri solent ad probandum unitatem Deitatis infinita perfectione diuinæ naturæ, licet alias sint optimæ, ut postea videbimus, nunc tamen nobis deseruire non possunt, quia supponunt viriam probatum, esse in rerum natura Deum, hoc est, ens quodam infinita perfectionis in essentia & natura, quod nondum nos probauimus, sed solum esse ens per se necessarium, ut ipso ex se habens esse.

Et ob hanc fortassis causam non defuerunt etiam ex Catholicis & Theologis, qui dicere, non posse demonstrari Deum esse, ut Petrus de Alaco in 1. q. 3. art. 2. & 3. vbi primum nitorit respondere ad demonstrationem, quia probatur dari aliquod ens à se, & in creatum: sed nihil dicit apparet aut verisimile, cui respondere oporteat. Deinde aut, licet concedatur demonstrari, esse aliquod ens à se, non tamen demonstrari illud esse unum tantum: & ideo nec demonstrari posse, Deum esse. Imo ait, quod, licet demonstretur, vel admittatur dari unum quoddam ens creatum, quod sit prima causa efficiens omnium quæ facta sunt, nihilominus non inferri euidenter illud esse Deum: quia inde non sequitur esse primam causam omnium quæ sunt: quia posset quis dicere, dari plura entia non facta, & inter ea dari aliud ens superiorius, quod licet non sit efficiens, sit tamen finis alterius entis increati: & eadem ratione singuli possent plus ræntia increata nullum ordinem causa inter se habentia, sicut sunt duo angeli, quos aliqui posuerunt entia per se necessaria. Et in haec opinionem sollicet non posse demonstrari Deum esse, fuit etiam Rabbi Moses libro 6. sive Philosophia capite 6. & nonnulli Iani Philosophi, ut meminit D. Thom. contra Gentes capit. 11. & 12. & quæstione decima de veritate articulo 12.

Alli vero, ex fundamento extreme contrario, dicentes etiam non posse demonstrari Deum esse, quia id est per se notum. Cuius sententia videtur fuisse Anselm. in Proslog. capit. 2. & 3. & libr. contra insipientes. Et insinuat in Commentariis Hieronymo attributis super Job. capit. 36. circa illa verba: *Omnes homines vident Deum: & super Psalm. 95. in ea verba, Correxit orbem terræ, qui non communiebitur.* Faretur item Damascenus libro 1. de Fide cap. 1. & 3. vbi ait, Dei cognitionem naturaliter esse hominibus inseritam, sed hoc à S. Thoma supra, & 1. parte quæst. 2. art. 1. ita exponitur, quod homini sit naturaliter inseritum aliquid, ex quo posse in Dei cognitionem euidenter, & eodem modo posset exponi Hieronymus. De Anselmo autem D. Thom. fateatur fuisse illius sententia, quem fecit et Abulensis in capit. 6. Exod. quæst. 2. Sed, quod hæc sententia falsa etiam sit, constabat ex discursu sectionis, ut in fine eius adnotabili-

Resolutio questionis:

Dicendum ergo est demonstrari euidenter posse, illud ens, quod est per se necessarium, esse fontem seu causam efficientem rerum ceterarum, ac proinde esse tantum unum. Atque ita euidenter demonstrari Deum esse. Ut intelligatur hæc assertio & consecutio inter partes eius, oportet supponere quid

quid omnes intelligent nomine Dei, quanquam enim Deus propter suam similitudinem citatem, & infinitatem definiri non possit, nec etiam exacte a nobis describi qui imperfecte illum concipimus, tamen ut de illo ratiocinari possimus, necesse est saltem praecogere præsupponere quid hac voce significetur. Oportet tamen in explicanda hac vocis significatio ne duo extrema vitare; unum est ne in tali definitione ponamus omnes conditiones, seu attributa Dei, cum quia alii nunquam posset concludi Deum esse, nisi prius demonstrarent omnia attributa Dei de aliquo ente, quod est contra omnium consuetudinem, & conceptionem; tum et quia multa sunt proprietates Dei, quae multo difficilior cognoscuntur, quam quod Deus sit.

Aliud extreum est, ne nomen hoc accommodemus cuilibet proprietari, quæ Dei propria esse videatur, ut verbi gratia, proprium Dei est esse inter omnia entia maxime dignissimum: dicunt ergo aliqui, nomine Dei nihil aliud significari quam ens perfectissimum omnium. Sed hoc non satis est ad rationem seu significacionem Dei declarandam: nam etiam quis fingeret, tantum esse in rebus hunc mundum corporum & in eo cœlum, vel hominem esse nobilissimum omnium, et tamen non statim existimat cœlum aut hominem esse Deum huius mundi, nisi alias Dei proprietates in eis esse crederet. Si militer attribui potest Deo, quod sit primus motor cœli, non tamen propterea recte dicetur nomine Dei cœli significari primum motorem cœli, ut talis est quia si nihil aliud haberet quam esse primum motorem cœli, non ideo Deus esset. Et idem dico de hoc attributo, quod est esse ens necessarium autens à se; quia hoc etiam attributum per se sumptum, non consistit ad compleendum conceptum, quem nomine Dei significare intendimus: nam ut paulo antea dicebam, si plura essent entia per se necessaria, nullum illorum esset tale ens, quare nos significare intendimus nomine Dei. Significat ergo hoc nomen quoddam nobilissimum ens, quod & reliqua omnia superat & ab eo tanquam a primo authore reliqua omnia pendet, quod proinde ut supremum Nūmen colendum est ac venerandum: hic enim est vulgaris, & quasi primius conceptus, quem omnes de Deo formamus, audito nomine Dei. Et ideo ad demonstrandum Deum esse, non satis est ostendere dari in rerum natura ens quoddam necessarium, & à se, nisi etiam probetur illud esse unicum & tale, ut sit fons totius esse, à quo pendent, & illud recipiunt omnia, quæ ipsam esse quo modo participant. Hoc autem demonstrato, sufficere ostenditur Deum esse: nam reliqua eius attributa, quæ cum huiusmodi ente necessariam connexionem habent, postea demonstranda sunt.

Affertio igitur sic declarata non solum vera, sed etiam ita certa Theologis visa est, ut doctrinam Aliacritatis damment. Et non immērito, nam pugnat cum sententia Pauli ad Rom. i. Quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim ipsis manifestauit. Vocat autem notum Dei, id quod naturali lumine de illo innocenter potest, quod saltem esse oportet ipsum esse, si hoc ignoraret, nihil profrus de Deo cognosceret. Declarans autem hunc manifestationis modum subdit: inuisibilia enim ipsis à creatura mundi per ea que facta sunt, intellecta conspicuntur: sempiternā quoque eius virtus, & Diuinitas, ita ut sunt inexcusabiles: quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Ex quibus verbis manifeste colligitur, talem posse cognitionem Dei ex creaturis haberi, ut homines inexcusabiles reddat, si vel Deum esse non assentiantur, vel illum colere negligant. Quod autem illa cognitione in se sit euidentia, non videtur ex illis verbis tam aperte colligi: nam sæpe minor cognitio, quam evidens, sufficit ad obligandum hominem, & ut illum inexcusabilem reddat, nisi iuxta illam operetur. Ni-

Tom. II. Metaphys.

hilominis tamen, si verba Pauli attente ponderentur, satis indicat evidentem cognitionem, ut sunt illa: Manifestum est in illis, & intellecta conspicuntur. Et similē testimonium est apud Salomonem Sap 13, vbi reprehenduntur qui verum Deum ignorant: Vani (inquit) sunt omnes homines, in quibus non subsistit scientia Dei; & de his, que videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est: neque operibus attendentes, agnouerunt quis est artifex: & infra: A magnitudine enim speciei & creature cognoscibiliter poterit creator eorum videri. Idem indicatur verbis illis Psal. 18. Caleñarrant gloriam Dei, ut latte exponit Chrysostom. hom. 9. & 10. ad populum. Et eodem sensu declarat Gregorius verba illa Job, 36. Omnes homines vident eum, & nūc quisque intuetur procul. lib. 27. Moral. cap. 2. ac denique idem sentiunt Ecclesiæ Pères, quos nunc referre, videretur à Metaphysico instituto alienum, insinuabo tamen nonnulla testimonia probando ratione assertiōem positam. Quæ nō potest melius ostendi quam afferendo demonstrationes, quibus dicta veritas probetur.

Prima demonstratio, quod Deus sit.

DVX igitur occurruunt viæ præcipuae ad hoc ostendendum. Una est omnino a posteriori & ex effectibus: altera est proxime a priori, quâuis remote sit etiam a posteriori ut postea declarabo. Prior via est magis virata a sanctis Patribus, magisq; contentanea Paulo, & Salomonis in locis citatis: & potissime significatur in verbis illis Sapientis: A magnitudine speciei & creaturæ id est, a magnitudine & specie, seu pulchritudine creaturarum. Ex quibus verbis possumus in hunc modum rationem formare: nam, si et singuli effectus per se sumpti & considerati, non ostendant unum & eundem esse omnium factorem, tamen totius universi pulchritudo, omniumq; rerum, quæ in eo sunt mirabilis conexio & ordo, satis & ecce arant esse unum primum ens, à quo omnia gubernantur, & originem ducunt. Hanc rationem attigit D. Thomas lib. 1. cont. Gent. ca. 13. ex Damasco, libro 1. de Fide capite 3. & Gregor. 26. Moral. cap. 8. & Chrysostom. homil. 4. in Genesim, & expresse Dyonisius Areopagita c. 7. de diuinis nominibus, dixit Deum cognosci ex creaturarum omnium ordinatisima dispositio ne: quod vñi paut etiam August. libr. 11. de Ciuitat. ca. 4. & Iustini interrogatus question. 16. Gentium Vnde scripotest si ne Deus omnino: eleganter ac breuiter respondit, ex eorum que sunt, concretione, constitutione, ac stabilitate. Vnde optimus Eusebius Cœlariensis libro 7. de preparat. Euangeli capite 2. Sicut domus (inquit) si ne arifice, aut painis sine texente fieri non potest, ita neque universum hoc sine authore. Gregorius vero Nazianenus oratione 2. de Theolog. exemplo vtitur cythare, aut concensus eius ordinatisime ac pulcherrime constitut. Nam sicut est non posset intelligi sine aliquo authore, vel artifice, ita neque huius universi apertissima constitutio sine Deo. Tandem rationem hanc insinuavit Phylosophus lib. 12. Metaph. c. 2. in illis verbis. Quo namque paclio ordo erit, non existente alio quo perpetuo separato ac permanente? Eamque latius prosequitur, cap. 10. vbi etiam vtitur exemplo domus, & familia recte ordinata & exempli exercitus, qui fine duce ordinatum esse non potest. Eandem tetigerat lib. 1. c. 3. & 4.

Vt autem vis huius rationis magis perspiciat, amplius expendenda est. Dicere enim posset aliquis ex hoc effectu ad summum haberi, unum esse omnium gubernatorem, non tamen conditorem. Deinde dicere posset, illum esse unum non natura, seu entitate, sed confessione, ut si plures artifices ad unum edificium construendum conuenirent. Præterea hic discursus non habet locum in rebus pure spiritualibus, nam de illis nobis cuiusdeter non constat quantana connexionem habeant, vel inter se, vel cum aliis rebus huius mundi visibiliis. Deniq; si quis singulat præ-

VII.

VIII.
Eu-si-nos
rationis
facta.

ter hunc mundum visibilem, esse alium, nullam connexionem cum hoc habentem, eiusque conditorem esse etiam increatum, ens distinctum tamē ab eo, qui hunc mundum condidit, ac gubernat, non poterit quidem prædicta ratiocinatione convinci: ergo ex effectibus quos non experimur, non satis possumus convincere esse unicum tantum ens increatum, quod sit principium ceterorum omnium, quæ in rebus existunt hinc in hoc mundo, sive in alio. Ex horum itaq; expositione videtur pendere dictæ rationis vis, ut viciuersè omnia entia comprehendantur: & inter omnia unum tantum primum, & aliorum fontem esse concludatur: huiusmodi enim ens appellamus Deum.

Prima evasio refellitur, & emanatio totius orbis sensibilis ab uno efficiente ostendatur.

Ix. **A**d primam igitur obiectionem vel potius enatio-
nem, in primis respondere libet verbis Lactan-
tii libr. i de falsa religione caput. 2. **N**emo est tam rudit,
tam feris moribus, qui oculos suos in calam tollens, tameis
rescit curia Dei prouidentia regatur horum quod cerni-
tur, aliquam tamen esse non intelligit ex ipsa rerum magni-
tudine, motu, dispositione, constanta, rituitate, pulchritudi-
ne, temperatione: nec posset fieri, quin id quod mirabilra-
tione constat, consilio maiori aliquo sit instratum. In qui-
bus postremis verbis eleganter indicat, ex gubernatione
recte colligi procreationem; quia non potest
vniuersum gubernari, nisi ab eo, cuius consilio &
potentia conditum fuit. Ideo enim mirabili mqdo
& ratione constat, & mira rerum connexione & suc-
cessione conseruantur, quia a sapientiis inio artifice ita
instructum fuit, prout ad talem gubernationem
& conservationem oportebat. Sic igitur ex connexione
mutuaque operatione rerum vniuersi, non
tantum colligitur vnuis vniuersi gubernator, sed et-
iam effector.

X.
Quod præterea declaratur breuiter discurrendo
per omnes res, ex quibus hoc viuversum constat. Et
in primis de speciebus omnibus rerum generabilium & corruptibilium supra ostensum est, non posse
existimari, quod a se habeant esse per solam succel-
tionem vnius individui ab alio: sed necessarium esse
et in quaunque species in aliquo individuo ab aliqua
superiori causa effecta sit. Quod saltem quoad ipsa
composita & quoad formas materiales, sic evidens
ex dictis in superiori sectione: quoad ipsam vero ma-
teriam non procedit ratio ibi facta: sumitur tamen
probatio ex dictis supra de creatione Disputatione
22. scilicet quia esse a se, est maxima perfectio: ergo si
haec non conuenit formæ nec suppositioni substantiali,
multo minus potest conuenire materia prima.

Item, quia à nulla forma substantialis est ex se in-
nata materię prime abscissa villa effectio, neque
ipsa materia prima potest ex se habere actualē en-
titatem non receptam ab aliquo agente, quia natura
sua postulat formam, & ab ea pendet: ergo non po-
stulat esse nisi in compōsito & sub forma, ergo non
potest ex se habere esse, formam vero expectare ab
agente. Patet consequentia, quia si ex se esset, necessa-
rio est, etiamsi agens nihil efficiat: posset autem agēs
nullam formam efficere, cum libere illam faciat, ut
postea dicemus. In eo si materia ex se haberet esse,
necessario esset aeterna: agens autem extrinsecum nō
potuisset ab aeterno formam aliquam rerum corru-
ptibilium in illam inducere, nisi fortasse per infinitam
durationem in eo consenseret formam, quam
ex aeternitate in illam induxerat, ut patet ex dictis se-
ctione precedente: nullus autem sanx mentis excogiti-
tare potest, aurōrem huius mundi inferioris (quicū-
que illi) necessitati ad inducendam in materia ab
aeterno aliquam certam formam, quam per infinitam
durationem in ea consenseret: neque ullus Phi-

Iosophus etiam ex his, qui existimarent mundum esse ab æterno, finxit ita fuisse eternum hunc inferiorem mundum corruptibilem, ut in aliquo, vel aliquibus determinatis individuis prius per æternitatem durauerit, quam inchoat in illo fuerint generationes & corruptiones. Si ergo nulla forma determinata sumpta necessario inest materiæ: ergo nulla necessaria fit in illa ab agente, præsentim ex æternitate: ergo neque illa potest ex se habere esse necessarium, & æternum. Dices, orationem hanc procedere supponendo, materiam natura sua pendere à forma, quod tamen non est evidens. Respondeo, etiam seclusa rigorosa dependentia, hoc ipso quod materia natura sua postulat formam, & sine illa esse non potest nisi in statu maxime præternaturali (quod nemo negare potest) satis concludi, esse prorsus alienum à natura materiæ, habere esse à se, & expectare formam ab agente. Sicut in materia de anima recte docent Philosophi, non esse naturale animæ rationali esse ante corpus, quia natura sua postulat esse in corpore, quia in corpore non pœdeat: unde licet extra corpus manere poscit, est tamen tunc in præternaturali statu. Quo argumento recte etiam concluditur anima rationalis non habere esse ex se necessariū & æternum.

Ex his ergo recte colligitur res omnes sub coto
contentas ab aliquo superiori authore esse procrea-
tas. Vnde in primis fit, quatuor simplicia argumenta
ab uno & eodem authore facta esse, ab eo scilicet, à
quo ita sunt disposita & ordinata, sicut expediebat ad
totius vniuersitatis conseruationem & regimen. Nam
sicut propter hunc finem creata sunt, id est, propter
bonum vniuersi, & propter misericordiam etiam genera-
tiones, ut statim dicam: ita in ea proportione creata
sunt, que illi hinc esset consentanea: in proportione
(inquam non tantum magnitudinis, sed etiam qua-
litatis & naturalis conuenientiae), vel diversitatis, ne-
cessarium ergo fuit ut idem esset author omnium, a-
lioqui non posset illa proportio & connexio sub v-
nam intentionem cadere. Deinde etiam colligitur,
eundem, qui fuit coditor elementorum, fuisse etiam
non solum gubernatorem, sed etiam codicorem mi-
storum, qui ex elementis generantur. Non est quidem
necessarium, ut misericordia omnia fuerint à solo au-
thore vniuersi immediate producta, immo, si id intel-
ligatur de productione per propriam & immediata-
creationem, non solum necessarium non est, sed ne-
que etiam verum, nam etiam iuxta diuinam Scriptu-
ram de elementis prius creatis Deus misericordia produxit,
quæ productio non potuit esse proprie creatio, cum
fuerit ex preglipposita materia. Quin potius etiam
elementis ipsis non constat omnia fuisse immediate
creata, vel an vnum prius creatum fuerit, & reliqua
postea ex illo formata, &c. licet illud prius sit probabi-
lius magisque sacra historia consentaneum, non ta-
men potest ratione demonstrari: nec refert ad id quod
agimus, dummodo conicit, vnum & eundem esse
horum omnium authorem.

Si autem illud de missis intelligatur hoc modo, & sub hac amplitudine, scilicet de productione sive per propriam creatioinem, sive ex alio corpore prius creato: adhuc distinctione & declaratione opus est, nam potest intelligi, vel de productione, quae a solo Deo immediate fiat, vel qua fiat per causas secundas. Rursum inter haec mixta quadam sunt ita imperfecta, ut possint ab occurribus causis generalibus fieri absque concursu cause particularis, & eiusdem rationis, ad quam per se, & veluti ex instituto hoc minus pertineat. Atque hoc modo producentur non solum mixta, quae propriam dicuntur imperfecta seu meteorologica, quae in secunda regione aeris frequentius generantur, sed etiam metallia, quae in visceribus terrae virtute Solis producentur, & viuentia multa, & animalia imperfecta. Et de his omnibus non potest (vt existimo) alia evidenter ratione ostendere, immo directa producta a prima causa seu autho-

re vulnerali; nisi illa qua in superioribus ostensum est primam causam concurrens immediate cum causis secundis, ad omnes actiones & effectus earum, quia non oportet ut prima causa maior em adhibuerit cursum, cum in vniuersalibus causis creatis, vel in concurso plurium causarum sit sufficiens virtus ad hos effectus producendos cum generali concurso prime causae. Ad rem autem seu demonstrationem, quam intendimus, satis hic modus emanationis harum rerum ab eodem authore, a quo elementa facta sunt. Imo in rigore sufficeret demonstrare, hos effectus non habere alium primum authorem, qui sit ens incrementum, propter cum qui elementa, & alias res vniuersi procreavit, sive ab illo immediate procedant, sive mediate, scilicet, quia proxima causa eorum effectus, ab illo primo ente dimanauit.

Alia vero sunt mixta adeo perfecta, vt non possint immediate a celo, vel aliis generalibus caulis & causis fieri sine proprio ac determinato concurso cause proxima eiusdem rationis, sic enim homo hongeneratur, nisi ab homine, & leo a leone, & sic de aliis perfectis animalibus, & in quibusdam arboribus & plantis idem accidere videmus: non enim oritur triticum, nisi ex tritico, & in perfectis arboribus idem videatur experiri. In his ergo est multo evidenter, procreationem eorum renunciam esse ad aliquem superiorem authorem, quia nec tota species potuit a seipso dimanare, aut ex se ipso esse, vt supra ostensum est: neque in omnibus his caulis visibilibus est sufficiens virtus ad introducendas huiusmodi rerum species in vniuerso. Quod autem harum rerum omniū idem primus fit author, sive inter se, sive cum elementis conferantur, confit ex connexione earum inter se, sive ex ratione materiali, sive in ratione efficienti, aut in his. Ita enim sunt elementa constituta, vt ex eis possint commode haec mixta produci, aut nutritri, vel conservari, adeo vt a suis etiam naturalibus locis aliquantulum immutata sint in mitiorum commodum & utilitatem. Et inter ipsa mixta quædam alii deseruant in cibum, vel alias utilitates, & vniuersa ferent vniuersi homini, propter quem proxime condita esse, intelligi potest, vel ex ipsius rebus, eamque diversis qualitatibus, ac varijs proprietatibus hominum vībus accommodatisimis, quas proprietates à sua prima conditione receperunt: est ergo signum eidem, haec omnia nō solum ab eodem authore gubernari, sed etiam condita esse. Quod etiam declarat ipsa vniuersi pulchritudo, ad quam sine dubio tam varia mitiorum procreatio ordinata est: & tam ordinate disposita, vt non potuerit casu aut fortuito à diversis authoriis ita fieri, sed ab uno & vniuersali authore, qui hanc pulcherrimam vniuersi machinam intendebat.

Supradicendum de corporibus celestibus, quorum origo obscurior naturaliter esse videtur, eo quod incorruptibilia sint. Vnde multi ex Gentilibus perspicuum esse crediderunt, celum non habuisse originem, vt refert Iustinus in responsione ad quintam questionem Gentibus propositam. Verumtamen quod celum etiam sit factum, ostendi potest in primis ex imperfectione eius: est enim celum ens imperfectum in hominem: cum ergo homo non habeat esse nisi a superiori causa, quomodo existimari potest ex parte, celum esse imperfectum hominem, nam multi existimarent esse animatum anima intelligenti: Respondebat de propria animatione per informationem vixisse Philosophum aliquem, qui celum animatum esse existimauerit, nullum enim virtus indicium, aut opus in illo corpore inveniatur: nam illuminatio & influentia omnes, naturales actiones sunt motus autem localis per se solus, & maximè non progressiuntur, nullum est virtus indicium, cum ab imperiis natu' a'i, vel ex rindeco fieri possit. Qui ergo celum viuens aut animatum vocarunt, locuti sunt ra-

Tom. II. Metaphys.

tionē in intelligentiā mouentis celum, quæ quia illa assistit, eo que quodammodo viritur ad agendum secundum quandam Metaphoram anima illius appellata est. Qui vero in sensu magis proprio id assererunt improbabili locuti sunt. Contra eum nihilominus, quia in ea sententia persistet, non esse efficax ratio facta, sed tunc eodem modo esset de celo quo de aliis intelligentiis philosophandum, de quibus statim dicam. Atque eodem fere modo occurendum est, si quis dicat hominem solum ratione anima intellectu' esse superiore celo, & qd hac non satis constaret esse factam dicendum est enim satis constare intellectu' animam factam esse, tum generalisatione, quia id potest de intelligentiis ostendenda cum anima sit minus perfecta, quam intelligentia, haec facta sunt, multo magis ipsa, tum speciali ratione, quia cum ipsa sit forma corporis, & non tam sit proper se, quam propter totum compositum, nec naturaliter existere potest ante corpus, nec habere ex se esse, si ipsum compositum efficiente indiger, vt paulo antea declarauimus.

Tandem dicere potest aliquis: et si corpus celeste sit minus perfectum quod gradum essendi, esse tamen perfectius in modo, cum incorruptibile sit, ideoque fieri posse, vt etiam in perfectione essendi a se super hominem, licet in essentiali gradu superatur. Respondeo id esse impossibile, eisque longe diversam rationem vnius & alterius attributi, nam re esse incorruptibilem, prouenire potest aut ex carientia contraria, aut ex conditione materiz, vel quadam rei simplicitate: vnde haec proprietas non semper indicat suminimam vel maximam essentiali perfectionem rei. At vero esse a se, & illa singularis necessitas essendi, quæ prouenit ex independentia ab omni efficienti causa, est manifestum indicium eminentissimæ cuiusdam perfectionis, non solum in modo, sed etiam in gradu ipsius esse, quia per hanc perfectionem magis distat ens a nihilo, seu a non ente, quam per quamcumque aliam, quæ ab hac praescindat. Item, quia tale ens minus haber potest, quandoquidem nec in potentia obiectiva esse potest. Aedamq; tale ens sub alterius dominium non cadit. Unde singulari ac supremo modo est [vt ita dicam] sui iuris, & nulli alteri subiectum. Que omnia sine dubio longe excellentiorem perfectionem indicant, & ideo fieri non potest, vt res inferior in gradu entis hanc perfectionem habeat, quam superior attingere non potest.

Atque hinc confirmatur haec ratio sumpta ex imperfectione coli: est enim celum ens materia, vel [vt extra omnem opinionem loquamur] corporis, extensus, quantum, in qua proprietate, scilicet, quantitatibus & extensionibus conuenientiam habet eiusdem rationis cum inferioribus corporibus, estque in potentia passiva, sicutem ad motum, & aliquas accidentales perfectiones, indigetque motu, sicutem vt ad agendum in variis locis applicari posset. Imo impotens est ad ita se mouendam & applicandam, nisi ab alio moueat. Qui ergo credibile est, vt a se sit, quod & motu indiget, & a se illum habere nō potest, tanta ergo perfectio, quando est esse ens independent, & necessarium absque esse in potentia obiectiva placere repugnat enti habenti tot imperfectiones, quæ in celo conspiciuntur. Non est ergo celum ens imprudentum, sed factum.

Probandum vero vltius restat [simulque hoc ipsum confirmabitur] habere eundem authorem sui esse, quem elementa ac cetera inferiora corpora habent, quod facile net, prosequendo & applicando discursum factum de connexione & proportione horum corporum inter se. Est enim in primis evidens, corpora celestia inter se habere summam proportionem, & debitam subordinationem, non solum in figura, situ & loco, sed (quod maxime ad rem spectat) in motu etiam & influenza, prout necessariu' vel

conueniens est ad stabilitatem, & bonum regimen totius vniuersi. Signum est ergo manifestum, & omnes celos fuisse ab eodem auctore conditos, & illum non esse alium à conditore totius vniuersi, seu ab eo, qui elementa & cetera in se riora corpora procreavit. Probatur consequentia quoad priorem consequentis partem, quia intelligi non potest, vel hanc celorum dispositionem & ordinem ea si accidisse, vel celos prius fuisse ab aliquibus priuatis agentibus conditos: postea vero fuisse ita dispositos & ordinatos ab aliquo superiori agente, qui bonum totius vniuersi procurat. Nā & ipsa pulcherrima & aptissima varietas & dispositio celorum in magnitudine sicut figura & virtute, euidenter enarrat sapientiam conditoris, qui ex intentione alicuius finis, & vniuersalis commodi ita illos dispositus, & ipsa stabilitas & natura celorum satis declarat, non post naturam, sed cum ipsa natura accepisse eam dispositionem, praesertim quia illas quatuor proprietates quas numerari possunt, scilicet, magnitudinem, figuram & situm, & tantam vim influenti, nam de motu alia est ratio quia & necessario est posterior, saltem per instans & magis extrinseco advenit. Fabricator ergo vniuersi non est fingendus ad modum humanorum artificum, qui res aliunde substinentes iuxta finem a se praestitutum coordinant: & ita rem artificiosam coponunt: sed tanquam diuersus arrifex, qui condendo celos, eis dedit naturam accommodaram tali dispositioni, & ordini, quem simul cum illis procreauit.

XIX. Atque hinc vterius facile persuaderetur altera pars consequentis, scilicet, ob eandem rationem, & colligatio em: illorum superiorum corporum cum inferioribus, necessario satendum esse eandem esse conditionem omnium. Quod præterea in hunc modum declaratur: duobus enim aut tribus modis intelligi potest constitutio vniuersi ex celis & corporibus sublunaribus. Primo: quod coeli iam existentes, aut ex se (quod iam improbatum est) aut ab aliquo effidente, ipsi sua virtute & efficacia considerint omnia inferioria, eaque conuenienter aptauerint ad huius inferioris mundi constitutionem, & conservacionem. Et hic modus est per se in credibili. Primo, quia hic mundus inferior non potuit, nisi per creationem: nullum autem corpus potest habere naturalem vim creandi, vt in superioribus dictum est. Imo licet fingeremus, Deum prius creasse materiam, non potuisse coeli ex ea statim producere omnia elementa ita distincta & disposta sicut natura eoru, vel vniuersi vt litas ac pulchritudo requirat. Cum enim coeli naturaliter agant, & quantum est ex se, eodem modo, si cum eadem propinquitate, vel distantia, & cum eodem discursu aplicantur, non potuerint ex eadem materia ex se que indifferentem am varios, tamque ordinatos effectus efficere. Est itaque euident, hoc non fuisse opus solius naturæ, sed intelligentia habentis vim eminentissimam, & multiplicem quod efficacitatem, & arbitrium operandi iuxta finem intentum. Deinde quia coeli per se soli vix aliquid possunt efficere sine concurso inferiorum corporum: nam & debent præmittere lucem, vel aliam influentiam sibi proportionatam, & ad perficiendos effectus semper requirunt aliquam inferiorum causarum cooperationem. Cuius argumentum est quod Sol, qui inter omnia astra videtur efficacissimus, minime potest aut segetes procreare sine pluvia, & dispositione terra aut aliquid simile per se solus efficere. Adde aliquos esse effectus in his inferioribus, qui non possunt a coeli fieri sine vniuersis agentibus, vt supra vistum est.

XX. Alio tamen modo fingi potest, quod coeli iam existentibus, & sic dispositis a sua efficiente causa aliud agens omnino distinctum, efficerit inferiorem orbem illumque disposerit modo conueniente & accommodato, vt ab orbe superiori soueri & gubernari.

posset. Et hic modus est etiam per se improbabilius: nam si intelligatur id factum esse, quasi ex conuentione & pacto virtusque agentis, id pertinet ad secundam obiectiōem statim tractandam. si vero fit sermo (vt in dictis verbis significatur) auctorem celorum in illis tia creandis ab disponendis non respicisse mente & intentione sua ac commodum & utilitatem inferioris orbis, id est manifeste falsum, vt satis ex dictis constare potest: nam ipsa celorum dispositio & influentia proclamat illos fuisse conditos in ministerium cunctis gentibus, vt Scriptura loquitur. Quod etiam manifestant ordinatis sumi motus eoru, qui uniformi quadam diffinitate ita sunt mirabiliter distributi, vt ad omnem vistum inferiori mundo necessarium defuerint, nimurum ad temporum variationem, ad generationes & corruptiones rerum, ac denique, vt sint in signa, & tempora, & dies & annos. Nec refert, quod hi motus additi sint colis poli creationem eorum, & quod [ve] est probabile: sicut a mortibus distiūctis & inter se, & a celorum conditore, quia nihilominus coeli sunt conditi apti, & accommodati ad tales motus, vt declarat eorum figura, & influentia: signum ergo est, eo respectu & intentione fuisse conditos. Vnde, quamus habeant suos proximos motores, non tamen independentes a primo conditore & gubernatore, & iuxta illius imperium, & intentionem mouentes, prout ad bonum totius vniuersi, & commodum vistum inferiorum corporum expedit. Optime igitur ac plane euidenter ex fabrica, & constitutione huius vniuersi, & collatione, proportione ac subordinatione partium eius, illatum est, vnum esse totius vniuersi auctorem.

Secunda euasio excluditur, & vera unitas primi auctoris totius vniuersi ostenditur.

Sed iam occurrit secunda euasio: nam duabus modis intelligi potest hæc unitas: primo per naturam & simplicem unitatem eiusdem causa. Secundo per aggregationem & consensionem plurium. Ne ergo priorem unitatem intendimus: est enim necessaria ad concludendum Deum esse: discursus autem factus, licet ostendat unitatem, non tamen videatur illam ita perfectam demonstrare. Præcipue enim fundatur in hoc: quod totum vniuersum per modum vnius ad æquat effectus, cadere debuit sub intentione vnius agentis: hoc autem verum esse potuit, etiam concuerent plura agentia quasi partialia, dummodo per modum vnius ad vnum effectum ad æquatum efficiendum conueniant, sicut plures artifices ad unum edificium. Vt ergo hanc fictionem excludamus, & ex hoc effectu ostendamus veram unitatem primi agentis, in primis supponere oportet, huiusmodi causam necessariam debere esse intellectualem, & infra a priori ostendetur, & ex dictis de fabrica & dispositione vniuersi est euident, & ex uno effectu, nomine videlicet, manifeste etiam concluditur, ac denique etiam iuxta illam fictionem est in primis necessaria: nam duas causas partiales cognitione carentes, & maxime si sint diuersarum rationum, non possunt per se & ex intentione conuenire ad vnum ad æquatum effectum producendum, nisi aliqui superiori cause subordinetur, cuius sint veluti organa aut instrumenta.

Vnde vterius aduentendum est, duobus modis posse excogitari consensionem illam plurium causarum partialium ad condendum vniuersum. Primo, quod omnes illæ sint subordinatae vni superiori causa, à qua esse receperint. Et hie sensus, licet falsus & erroneus doctrinam contineat, nihil tamen obstat aut refert ad rem quam nunc tractamus: nam iuxta illum sensum iam admittitur vnum tantum incrementum, quo ex cetera processerunt, & totus hic modulus primordialis literab eo duxit originem, quod satis nobis

nobis est ad probandum Deum esse: illud enim primum ens Deum appellamus. An vero immediate per se ipsum mundum produxit, vel per inferiorem causam sibi subordinatam vnam, vel plures, quod in predicto sensu tangitur, pertinet ad aliam questionem de creatione, quam in superioribus tractauimus, & iam nunc iterum occurret. Alio ergo modo intelligi potest, quod plures causae conuerentur ad producendum hunc mundum absque subordinatione, velintesse, vel ad aliam superiorem, sed cum quadam aequalitate quoad independentiam in suo esse & agere, licet fortasse, quod effectuum productionem plus concurredit, seu meliores etiam effectus efficerit, quam alia: necessario enim dicendum est aliam fecisse caulum, aliam igne vel aqua, aut alio simili modo. Et huc est sensus illius erroris qui sola declaratione absque illa impugnatione statim per se appetit improbabilis, atq; ridiculus, quia frustra & sine fundamento multiplicatur illa principia, & necesse est, quod libeliorum imperfectum esse & insufficiens ad suum effectum, vel alia esse superuacanea, & consequenter impossibilia.

Argumentor igitur in hoc modum: nam vel una queque exillis causis requirit consortium aliarum, quia ipsa est impotens absque aliis ad producendum totum vniuersum, aut quia, licet singula possint producere cetera & ex se essent in virtute aequales, nihil omnino inter se effectum hunc parti voluerunt. Si primum dicitur sequitur, primo quilibet aliarum causarum per se sumptam esse valde imperfectam & limitatam virtute. Vnde sequitur secundo esse etiam impotentem ad eum effectum, qui illi tribuitur: nam talis effectus non potuit, nisi per creationem huius verbi gratia, quodlibet cœlum, & quodlibet etiam elementum, quoad productionem totalem ac primariam includit: ostensum est autem in superioribus ad creandum per talem modum principialis causa, requiri virtutem simpliciter infinitam: ostensum etiam est, causam habetem virtutem principalem creandi, posse creare quidquid credibile est: in dictis autem causis dicitur esse virtus limitata, & aenum vel alium effectum definita: non est ergo illa virtus creativa, ergo neque est sufficiens ad primam vniuersitatem productionem etiam ex parte, nisi prius supposita fuerit ad actionem eius creatio materia. Quod si tota materia prius creata fuit ab aliquo agente, cum illa fuit concreata aliqua forma, quia materia non perficitur, sed cum toto quod creatur: ille ergo est primus vniuersi conditor, quem Deum appellamus.

Tertio sequitur ex illo errore, aggregatum ex omnibus illis causis esse finitum virtute, imperfectum sapientia, mutabile variis voluntatisibus. Ex quo ultius sit, prouidentiam & gubernationem vniuersi ab illo pendentem non posse non esse valde imperfectam, & in multis deficientem, valdeque alienam ab infinita sapientia & potestate, quia vniuersi fabrica & gubernatio satis indicat. Sequela declaratur. nam primis singulis ex illis causis sunt finitae virtutis, non potest ex omnibus illis simul sumptus coalescere aliqua infinita virtus, nisi fortasse illa partiales causæ dicantur esse infinitæ multitudine, quod quidem dicunt non potest de his, que acta produxerunt res vniuersi: nam cum haec sint finitæ in multitudine, non potest causarum multitudine esse infinita, nisi dicatur, plures, vel etiam infinitas concurrens simul ad singulas res producendas: quod quam sit absurdum, & ridiculum, per se constat. Neque est minus improbable dicere, huiusmodi causas, potentes hoc modo producere res vniuersi, esse infinitas, etiam si non omnes actu operentur: nam ut omitterat rationes communes, qua contra hoc infinitum fieri possunt, item quod gratis & sine fundamento fingitur, si ex sua operatione colligi potest: item quod nihil derivatur illa infinita multitudine ad condendum yni-

uersum, prout factum est, siquidem non tota illa ad ipsum concurredit: prater hanc (ingham) omnia, non est in toto illo definito aggregato causarum vis agenti infinita & ex omni parte perfecta, quia hæc perfectio magis consistit in intensione quam in multitudine.

Deinde potest similis discursus fieri de sapientia, quæ est portissima perfectio rei intellectualis, & comitemur perfectioni essendi: si autem virtus limitata est & imperfecta, etiam essentia: ergo etiam sapientia. Vnde posset facile de huiusmodi causis partialibus existimari quilibet earum multa ignorare & praesertim futura, quæ pendent ex aliis voluntatisibus, qualis ergo posset esse prouidentia abhuiusmodi causis proueniens, etiamsi singulantur omnes simul inter se confundere, & se se mutuo inuare, & altera alterius imperfectionem, & imbecillitatem suppleret? Quid dicam de earum voluntatibus? essent enim plane mutabiles, cum essent finitæ: facile ergo possent inter se dissentire, & una agere prater, aut contra voluntatem alterius. Vnde recte ad rem, de qua agimus, dixit Iustinus Martyr oratione exhortatoria ad Gentes. Principatum plurim bellis & dissidiis esse expositum. Vnus vero imperium esse ab his incommodis liberum. Et in eadem sententiam dixit Athanasius in oratione contra idola. Vt princeps non est, ibi disturbatio nascitur, vnde concluditur, quod multitudine Deorum, nullitas est Deorum. Et Cyprian. Ii. de idolorum vanitatem. Ad diuum (inquit) imperium etiam de terris mutuorum exemplum. Quomodo vnguam regni societas, aut cum fide capit, aut sine cruce desit? Et Plato in Politico ultra medium, multorum administrationem omnibus in rebus debilem, & infirmam esse dicit. Propter quod ex Aristotelis 8. Ethico. cap. 10 & omnium Philosophorum sententia monarchicum regimen ceteris omnibus præfertur. Propter quod merito idem Aris lib. 12. sua Metaphysica ita concludit; Entia videntur male gubernari. Non est bonum pluralitas principiorum. Vnus ergo princeps. Esset igitur imperfecta valde vniuersi gubernatio, & prouidentia, si ex multis capitulo, multisque voluntatibus finitis & mutabilibus pederet sine subordinatione ad supremam quandam potentiam summam sapientiam & voluntatem immutabilem, ac summe bonam.

Adde quod res vniuersi ita sunt inter se dispositæ & connexæ, vt aliae alii omnino indigent, vel ad suas conservationem, vel ad suas actiones peragendas, omnes etiam ita intendunt totius vniuersi integratem & cohesionem, vt propria commoda interdum deserant propter illam tuendam, vt aqua ascendet ad replendum vacuum & terra præter suam naturalem conditionem, altiore locum occupat, quia aqua, vt est magis recepta sententia. Quod si (vt alii volunt) aqua simpliciter eminet, illud est mirabilis quod semper continet tumentes fluos & suos, ne terra pulchritudinem omnesque eius habitatores obruat. Quæ ergo ex illis partialibus causis erit sufficiens ad suum proprium effectum tuendum ac conservandum? Nulla sane. Sed oportet miserrimum vel animalium authorum rogare aquarum dominum, vt ipsas contineat, ne suos effectus destruant: & adhuc modum vnaque postularer auxilium alterius, vt suum effectum tueri aut conservari posset. Atque si similia incommoda & absurdia excogitari facile possunt, quia revera id, quod ex multis imperfectis coalescit non potest non esse imperfectum. Igitur tam mirabilis structura & diuersarum rerum mirabilis compositione & ordo fine uno supremo architecto concepi non potest.

Quod si quis alteram partem dilemmatis supra politi eligat, & dicat, esse quidem plura prima principia rerum vniuersi, singula tamen per se sufficiencia ad totum gubernandum, & virtute ac perfectione aequalia, &c. Contra hoc in primis est, quod eam fundamento dicitur huiusmodi causas dimini-

Si inter se vniuersi productionem per partes, nam ex quo effectu id colligitur? vel, si non colligitur, quis hoc retielavit? Rursus rationes factae absolute concludunt, esse necessariam vnam adaequatam caufam per se in endetem, totum vniuersum, eiusque commodis attendentem & non sufficere caufas particulas sive tales sint ex impotenti, sive ex voluntate. Præterea contra eum qui hoc fingeret, sufficiens ratio esse delbet, quod superflue, & sine rationabili motu tot principia introduceret. Nam si vnaquaque ex illis causis sufficiens ponitur ad producendum & gubernandum totum vniuersum, prout nunc est, & secundum omnem perfectionem, que in eo desiderari potest quid est, cur plures huiusmodi primæ cause esse finguntur? aut ex quo effectu talis multitudo inueniri aut credi potest? Fortasse quis respondet talen multitudinem non poti propter effectus seu quia ad iacit ac tantum effectum sit necessaria; sed quia per se pertinet ad rerum perfectionem, ut res adeo perfecte multiplicentur. Sed contra: nam potius vnitatis & singularitas illius naturæ perrinet maxime ad perfectionem eius & aliorum. Quod ex professo probandum est infra tractandum de unitate Dei, & attingetur etiam in posteriori parte huius sectionis. Et nunc declaratur breuiter, prosequendo considerationem illius primi entis sub ratione cause, & secundum habitudinem ad hunc effectum adaequatum, qui est totum vniuersum, in qua consideratione, & ratione nunc insistimus. Igitur si hoc vniuersum haberet plura prima principia, nullum illum habaret perfectum dominium in totum vniuersum & consequenter nullum eorum posset perfecte illud gubernare; nam si vnum eorum vellera liquid corrumperet vel annihilaret, altero nolente non posset, quia ab illo solo posset sufficiens conservari. Et similiter si vnum eorum vellat aut ventos, aut pluvias excitare, altero resistente non posset, quia essent ut minimū equalis virtutis, & sic de aliis: igitur ad perfectionem talis causa ut causa est, & sui effectus dominus, & ad perfectam eiusdem effectus gubernationem spectat, ut tales causæ inter se aequalis non multiplicentur. Hinc Aristoteles duodecimum librum sue Metaphysica recte concussum verbis paulo antea citatis. Hinc etiam est illud vulgatum Homeri libro secundo Iliados:

Multos imperare malum est: Rex vnicus esto.

Vnde recte Lactantius libro primo de falsa religione capite tertio, primum improbat multitudinem principum & gubernatorum vniuersi, qui inter se partiantur officia quia necesse est, eos imbecilles esse, siquidem singuli sine auxilio reliquorum tanta molis gubernaculum sustinere non posset. Deinde probat: non posse plures tales esse, qualem nos volumus vnum, quia singulorum potestas (inquit) progrederi non valebit occurrentibus sibi potestatis ceterorum: necesse est enim, ut fas quoque limites aut transgreedi nequeat, aut si transgressus fuerit, suis alterum finibus pellat: & Hierouymus epistola quarta ad Rusticum, variis exemplis tam naturalibus, quam politicis ostendit non posse regnum duos capere, & potestatem impatiens esse consortis.

XXVIII. Solum posset quis ex cogitatione & dicere, hoc esse verum in his, qui possunt habere repugnantes voluntates: hos autem modi gubernatores aut procreatores habere illas omnino concordes. Qui autem sic existimat, ut perfectum dominatum aut regnum vniuersi tueatur, cur non potius vnam tantum voluntatem intelligentem à qua omnia pendeant & gubernentur? Nā ut recte dixit D. Thom. i. p. q. 103. a. 3. Illud quod per se vnum est, potest esse causa vnitatis convenientius, quam multi vni, vnde multitudine melius gubernatur per vnum quam per plures. Deinde aut illæ voluntates essent concordes ex necessitate naturæ, aut ex libera confectione. Primum intelligi non potest, nisi voluntates illæ ca-

reant libertatem, & semper ex necessitate naturæ operentur, quod de primo principio sentiri non potest, vt infra ostendam. Assumptum vero patet, qui in utræ volvistas est libera, & neutra in alteram efficaciam habet, sed utræ est absoluta & independens, quia necessitate naturæ fieri potest, vt quod vna vult, vel altera: Multo vero minus id est potest certum & infallibile per liberam cōsentiam, quia non est major ratio cur vna alteri cōsentiat, quam est conversio: neq; cur vna incipiat, & altera obsequatur, ergo: veluti casu eueniens talis concordia, & eadem ratione posset sive interuenire discordia.

Occurrunt tertia obiectio, & agitur de causa afficiente intelligentiarum.

Quæ hactenus diximus, evidenter (vt existimo) procedunt de illo primo ente, quod nos experimur, & idcirco facile possumus ex illo philosophari & discurre, sed tunc occurrit tertia obiectio, quia ex hoc effectu & vnitate vniuersi probare non possumus intelligentias & res spirituales non habere esse à se, aut esse creatas ab eodem auctore, à quo vniuersum factum est. Quia ex effectibus vniuersi visibilis ostendere non possumus, intelligentias aut factas esse, aut haberent aliquam connexionem cum carnis in rebus vniuersi, ratione cuius concludatur ab eodem auctore factas esse, à quo vniuersum, seu corpora cœlestia. Accedit quod ob hanc causam nonnulli ex Philosophis senserunt intelligentias esse per se entia necessaria & à nullo fuisse productas, quam sentientiam multi & Aris. & Commentatores attribuunt, vt Greg. in 2. d. 1. art. qui tamen non aliter de intelligentiis, quam de carnis senserunt, vt dicimus.

Ad hanc difficultatem dicendum est, aliud esse querere absolute & simpliciter, an intelligentia sint entia ex se necessaria & dependentia ab alio in suo esse, & quid absolute possit circa hoc demonstrari ratione naturali: aliud vero esse inquirere, quid ex effectibus, quos in vniuerso experimur, possit circa hoc immediate colligi & hac quæstio posterior tantum est, quod ad efficiaciam praefectionis spectat. Vbi primū inquirendum est, an ex effectibus naturalibus possimus cognoscere esse aliquas substantias separatas, vel superiores rebus omnibus sensibilius præter vñ partem, quam necessariam esse ostendimus ad huius mundi visibilis productionem & gubernationem, & deinde vnde sint, seu quam originem habeant. Etenim si nulli sint effectus in natura, ex quibus tales substantias cognoscantur, non poterit in effectibus immediate elicere, an sint productæ, vel immproductæ. Demus enim esse aliquas substantias huiusmodi, quæ nullam in corporibus operationem habent, quam nos experimur: quo modo ergo poterimus nos ex effectibus immediate elicere, an tales substantiae sint ab una prima substantia, necne, & an sint aequalis illi, vel inferiores? Addo semper immediate, quia ex proprietatibus Dei, quas ex effectibus eius elicimus, possumus nos postea ratiocinari an tales proprietates sint ita propria vnius substantie, ut incommunicabiles aliis, & hoc modo mediate quidem ex effectibus, proxime autem à priori demonstrari fortasse potest, si sunt aliae intelligentiae præter primam illas esse effectiva à prima, illamque solam esse à se, de quo dicimus in seq. sect.

Igitur generalis quæstio, An tales substantiae sint, postea ex professo tractanda est in propria disputatio, quam de illis instituimus: nunc breuiter dico: Ex solis effectibus, quos nos experimur, non satis evidenter ostendi illas esse, quod si hoc aliquo medio Metaphysico probandum est, potius erit ex causa eorum, quam ex effectu: atque ita eo modo, quo demonstratur eas esse, simul demonstratur habere esse receptum

receptum à primo ente. Rursus assertio ex effectu seu motu physico fieri aliquam conjecturam, quod huminum substantia fint in rerum natura, eo quod mouent celestes orbes, illam tamen solum esse probabilem rationem non demonstrationem, ut infra ostendam. Tandem dico, eo modo quo possunt hæc sublata ex effectibus inuestigari, non cognosci ut ex existentes, sed ut habentes originem effectu ab eadem prima causa, quæ vniuersum produxit. Et hoc modo est probabile, Aristotelem, & alios Philosophos cognoscere intelligentias esse effective à Deo. Ita enim sensibile Aristotelem indicat D. Thom. in 2. de quaest. i. & libr. 8. Physic. & 12. Metaphysic. & Scopus in 2. d. & quodlib. 7. circa finem, probantque ex professo Soncinas, 12. Metaph. q. 16. Iaue. q. 28. Caiet. deente & essent. capit. 5. q. 10. ubi magis directe probatur haec fusse sententiam Commentatoris. Iaueillus autem exultimat potius Commentatorem in hoc erat, & diuersum ab Aristotele sensisse, quod non multum refert, ex discursu tamen & ratione, quam statim subiectum, fortasse conhabitat, quid horum verius sit. Auticenna etiam 9. sua Metaph. capit. 4. expresse ponit omnia tam corporalia, quam immaterialia manasse à primo ente, non tamen immediate, sed primam intelligentiam fluxisse immediate à Deo, & à prima intelligentia manasse secundam, & sic usque ad ultimam, à quæ vniuersum immediatè factū est, quam doctrinam constat esse Platonicam, & fere eadem habetur nomine Aristotelis in libr. 3. de Secretiori parte diuinæ Sap. cap. 2. Ille tamen modus emanationis sicut omnino falsus est, vt ex dictis superioribus de creatione facile constat, ita etiam nullum habet indicium in omnibus effectibus, aut motibus, quos in celis, vel elementis, aut in nobis ipsis experimur, & ideo omitienda nunc est illa doctrina, de qua iam supra dictum sapere est, & aliquid in sequentiibus dicemus.

Probatur ergo assertio posita, quia in vniuerso nullus est effectus aut motus, ex quo colligere possimus intelligentias esse, præter motus celorum; sed hic effectus eadem certitudine aut conjectura, vel probabilitate, qua indicat intelligentias esse, indicat eas ut subordinatas, atque adeo ut effectus ab eodem vniuersi authore, ergo. Maior constat, tum ex Aristotele 8. Physic. & 12. Metaphys. ubi ex motu celi ascendit ad intelligentiarum contemplationē, neq; alibi vñquam adiuuenit aliam viam ostendēdi esse in mundo hoc genus entium, & eum fere imitati sunt posteriores Philosophi, tum etiam quia discurrendo per omnes effectus vniuersi, nullus est ad quæ necessarium fit hoc genus entium. Nam ad productionem totius vniuersi, tam quoad simplicia corpora, quam quoad species multorum perfectas sufficit virtus primi authoris, ad alterationes vero, generationes & corruptiones, & elementorum mutaciones sufficit virtus causarum secundarum proximaru& vniuersalium, seu coelestium cum generali cursu primæ cause. Ergo si in re aliqua possint hie effectus pender ab intelligentiis, solum est in quantum pendent à motu celi, & eo mediante à motore celi.

Solum videntur esse quidam effectus, quos in seipso homines experientur, possuntque dici morales potius quam Physici, quia non pertinent, neque ordinantur ad Physicas generationes, & alterationes quæ in vniuerso fiunt, sed ad mores hominum. Huiusmodi autem sunt interior locutiones vel motiones, quibus ad bonum, vel malum inducimur, quas ab aliqua superiori causa, vel spiritu proueniunt manifesta fere experientia notum est, & sapere etiam contingit, huiusmodi locutiones vel apparitiones esse visibiles, de quibus etiam apud Philosophos multa inueniuntur, qui hos spiritus interdum genios, interdum demones, & Deos appellant. Verum tamen hic effectus, vel nō sat̄ ostendit esse superiores spiritus

distinctos ab animis hominum, & à causa prima, vel si illos indicat, simul indicat eos esse creatos. Primum enim non est omnino evidens, hos interiores motus, vel locutiones ab extrinseco agere intellectuali proxime prouenire, & non potius ab interna ut ipsius animi, mediis objectis quæ illi occurunt. Deinde quanvis deus tales esse interdum huiusmodi motus, vel taliter fieri vt si recte perpendantur, satis ex eis intelligi possit, ab extrinseco spiritu prouenire, nihilominus si effectus est bonus, potest esse immediate à Deo, & ita frequenter accidit in internis motibus & locutionibus: nam quod hæc interdum proueniant à bonis angelis, magis doctrina reuelata, quam experientia nobis constat. Quod si aliquibus Philosophis hoc innotuit fortasse aliqua traditione, aut communicatione cum fidelibus eorum temporum, v.g. Hebreis, id fuerunt asecurati, fortasse ex sufficiente reuelatione ipsorummet angelorum. Quæ cognitione pertinet ad disciplinam, & fidem quandam humanam, potius quam ad intentionem & scientiam ex effectibus, de qua nunc agimus. Sivero effectus est malus seu inducens ad malum morale, vel ad deceptionem, sic non potest esse immediate à Deo, qui summe bonus est, non tamen est evidens non posse esse ab spiritibus humanis separatis. Et licet deus interdum talem esse effectum, vt satis ostendat esse à superiori, & efficaciōri spiritu, tamen simul indicat, illum spiritum esse creatum: nam cum malum sit, mutabilis erit, & à bono deficiens, quia malum nihil est nisi defectus boni, vt supra ostendimus: nihil autem est mutabile & defectibile nisi, quod creatum est, sicut ergo illi spiritus creati. Ex ipsa item indicativa talium spirituum potest fieri optima deductio, quam sepe indicat. Augustinus agens contra Manichæos: nam si isti spiritus mali efficiuntur deficiendo à bono, hoc ipsum indicat bonam eorum naturam: non enim esset illis malum à bono deficere, nisi ipsa natura bona esset, non autem potest esse summum bonum alioquin nō posset à bono declinare, ergo est bonum per participationem: ergo & effectus à summo bono. Omisso igitur hoc morali effectu, qui ad Physicam vel Metaphysicam considerationem non spectat, ex effectibus naturalibus nullus est, qui ad aliquam intelligentiarum cognitionem nos inducat, nisi celi motus.

Superest probanda altera propositio assumpta, videlicet, sicut ex hoc effectu colligimus intelligentias esse, ita etiam colligendum esse eas esse à conditore vniuersi. Primo quia non minus pertinent ad constitutionem hujus vniuersi, quam cæteræ res quibus constat, quandoquidem fine actione earum, neque mundus hic naturaliter conservari posset, neq; in eo esse possent generationes & corruptiones: ergo à quo est totum, est hæc etiam pars vniuersi. Secundo quia intelligentia mouens cœlum ita mouet, sicut ad bonū vniuersi expedit, & propter hunc finem in ea motione perpetuo & sine variatione perseverat: ergo signum est ab eodem coditore esse ad hunc finem procreatam, & ad hoc munus destinatam. Rursus hoc etiam est signum, intelligentiam hanc mouere proper finem intentum ab authore vniuersi, & consequenter mouere proper ipsum autem authorem vniuersi, id est, vel ut eius imperio obsequatur, velut ei ministret seu cooperetur ad consequendum finem ab ipso intentum, vel ei in agendo, & benefaciendo alsimiletur: ergo signum est hæc intelligentiam esse subordinatam ipsi primæ causa, & ab ea pendere, & consequenter ab illa factam esse. Atque hunc discursum significauit Philos. 12. Metaph. tex. 36. cum dixit, vnum esse motorem immobilem, à quo omnes alia intelligentias pendent: quia omnes pertinent ad ordinem vniuersi atq; ita omnes mouentur à primo motore, saltem vt à fine appetibili, ipse autem est mouens immobile.

Dices hinc solum haberi, cæteras intelligentias X XXIV.

respj

respicere primam ut finem, non vero ut efficientem. Respondetur, ex causa finali colligi efficientem, quia quidquid habet finalē causā, etiam efficientem habet, vt in superioribus dictum est, & infra iterum occurreret. Deinde dicitur, iuxta discursum, quem in tota hac ratione prosecuti sumus, ex connexionē harum intelligentiarum cum vniuerso colligi dimanationem earum ab eodem authore, à quo manauit vniuersum. Non est enim existirandum, authorem vniuersi non potuisse illud condere integrum, & omnibus suis causis absolutum, inter quas h̄e intelligentiaz obtinere locum valde praeципuum. Neq̄erā est verisimile post celos conditos, aliunde quasi euō casse ministros quibus ad illos mouendos uteretur; & non potius propria vi & facultate eos de non esse ad esse ficut celos ipsos perduxisse, cum non sit in uno maior quam in altero difficultas, deniq̄ua si intelligentiaz essent entia tam necessaria ex se huc Deus, non essent sub domino eius, & consequenter nec subderent imperio eius, quo modo ergo posset Deus efficaciter eis vii ad ministerium vniuerso necessariū? Igitur ex huiusmodi ministerio recte colligitur, has intelligentias esse creaturas authorivniuersi subjectas, & ab eo productas.

Respondetur quarta obiectionis.

XXXV.

Quarta obiection erat, quia pr̄ter hoc vniuersum existimari potest esse aliud factum ab alio primo ente non facto. Cui responderet fortasse Philosophus, impossibile esse dari aliud vniuersum propter rationes quas habet in i. de cœlo cap. 8. & 9. Veruntamen illæ rationes nullius momenti esse debent apud Philosophum Christianum, non estenim dubium, quin potuerit Deus plures mundos efficere, quos si fecisset, in eis clare desicerent omnes Aristotelis conjecturæ, quibus concluderet vult, vel in hoc vniuerso esse totam materiam ex qua possint simplicia aut materia corpora confitare, vel non possint elementa huius vniuersi quieta in suis locis manerē, si aliud vniuersum existeter. Nihil tamen efficit, nam in primis potest esse aliud vniuersum constans ex corporibus simplicibus specie diuersis, vel quoad species seu formæ, vel etiam (quod minus certum est) quoad genus Physicum, seu materiam primam. Deinde quamuis non constet esse aliam materiam pr̄ter eam, quæ est in hoc vniuerso, quia nullū nobis est indicium alterius materiæ, ideoque nullus Philosophus possit affirmare illam esse: rebus vero, & [vt sic dicam] positivæ, nullum est medium ad demonstrandum totam materiam rerum corporalium quæ est in rerum natura, esse in hoc vniuerso. Tandem, quod attinet ad loca, vel motus elementorum, cum h̄e sumenda sint ex naturali ordine ipsorum corporum inter se, corpora vniuersusque mundi [si duo essent] in suis locis quieta manerent, & ad salutandum inter se debitum ordinem naturaliter moverentur: corpora vero distinctionum mundorum non haberent inter se ordinem, & ideo neutrum appeteret sub alio, vel supra aliud esse. Dicendum est ergo quod is, qui ad vitandum rationis factæ aliorum orbeum esse congereret, nihil sane dicere et impossibile, seu implicans contradictionem: temere autem (vt omittant errorum contrafidem) affirmaret id, quod nulla ratione vel conjectura in suspicionem venire potest, & ideo easione illa non esse Philosophicam. Fateor tamen ex hac & precedente obiectione conuinci, discursum factum ad probandum tatum esse vnum ens improductum, & reliqua omnia entia ab illo facta esse, non concludere absolute de omnibus entibus, sed de illis tantum, quæ in humanam cognitionem per discursum seu Philosophiam naturaliter cadere possunt, & ideo ut ratio vniuersi concludat necessario adhibenda est ostensio à priori, quam secundo loco promisimus, & in sequenti. scit. persequemur.

SECTIO III.

Vtrum aliquo modo possit à priori demonstrari,
Deum esse.

NTe altero modo probandi proposi-
tam veritatem dicamus, supponendum
est simpliciter loquendo, non posse de-
monstrari à priori Deum esse, quia neque
Deus habet causam sui esse per quam à
priori demonstretur, neque si haberet, ita exacte &
perfecte à nobis cognoscitur Deus, vt ex propriis
principiis (vt sic dicam) illum aequaliter. Quosen-
tia dixit Dionysius Capitulum septimum, de diuinis nominib;
nos non posse Deum ex propria natura cogno-
scere. Quamquam vero hoc ita sit, nihilominus pos-
sumus ex uno attributo demonstrare à priori aliud,
vt si ex immensitate v.g. concludamus localem
immutabilitatem. Suppono enim ad rationandum
à priori modo humano sufficere distinctionem ra-
tionis inter attributa.

Resolutio questionis.

Ad hunc ergo modum dicendum est, demon-
strato à posteriori Deum esse ens necessarium &
à se, ex hoc attributo posse à priori demonstrari,
prater illud non posse esse aliud ens necessarium &
à se, & consequenter demonstrari Deum esse. Dices, Ergo ex quidditate Dei cognita, demonstratur Deum esse, quia quidditas Dei est quod sit ens necessariū & à se, hoc autem plane repugnat, quia quid est, supponit questionem an est, vt recte ad hoc propositum nota: Diuinus Thomas i. part. questionis 2. articulo secundo, ad secundum. Répondeo formaliter ac proprie loquendo, non demonstrari esse Dei per quidditatem Dei vt sic, quod recte argumentum probat, sed ex quadam attributo quod re ipsa est es-
tentia Dei, à nobis autem abstractius concipitur vt modus entis non causati, colligi aliud attributum, &
ita conclaudi illud ens esse Deum. Vnde ad concul-
dendum hoc modo esse Deum sub ratione Dei sup-
ponitur esse probatum dari ei quoddam persene-
cessarium, nimirum ex effectibus eius & ex negatio-
ne processus iti infinitum. Atque ita, quod primum
de hoc ente probatur, est esse, deinde esse ab intrin-
fice necessarium, hinc esse vnicum in tali ratione ac
modo essendi, ideoque esse Deum. Atque in hunc
modum prius aliquo modo definitur questione an est
quid quid est. Quamquam, vt supra dicebam, in Deo non possunt omnino sciungi h̄e questiones, eo quod
esse Dei sit quidditas Dei, & proprietas illius esse,
quibus ostendit potest illud esse proprium Dei, con-
stituunt (vt ita loquamur) ipsam quidditatem & es-
tentiam Dei.

Cur ens per se necessarium non possit esse nisi vnum:
Ostensio prima.

Est autem difficile ex eo quod datur vnum ens
necessarium à se, & ex se, efficaciter deducere non
posse habere aliud simile in ea proprietate. Son-
inas 12. Metaph. quæst. 17. id probat hac ratione. Quia
esse conuenit per se primo enti improductu, sed non
potest per se primo conuenire duobus, ergo non
potest esse nisi vnum ens improductu. Maior vi-
detur per se nota, quia ens improductu non habet
esse per accidentem, sed essentialiter, neque habet esse
per aliud, cum sit omnino independens: ergo esse illi
conuenit per se primo. Minor autem patet, qui il-
lud dicitur conuenire alicui per se primo, quod ei
conue-

conuenit adaequata, ita ut illi semper ac per se conueniat, & nulli alteri nisi illi, vel ratione illius, aut mediante illo. Vnde primo Posteriorum, iij. prædicatum per primo conuenientem, cunctis sale vocatur, quia non per aliud, & adaequata conuenit. Hic discursus summis est ex D. Th. 2. cont. Gent. &c. 15, licet diuersis terminis significatur dicens, esse conuenire Deo secundum quod ipsum, res tamen eadem est, ut constat ex Arist. loco citato.

Videtur tamen in primis in hac ratione peti principium: cum enim dicitur esse conuenire Deo per se primo, illa particula, primo, sumi potest aut negatione, aut positio priori modo sensus est, Deo ita conuenire esse, ut nulli alteri prius conueniat. Et hoc modo est per se eundem propositio, supposito quod Deus sicutum esse per essentiam, & in hoc tantum sensu probatur illa propositio ratione facta, scilicet quod Deus habet esse, non per accidens, neque per aliud. Tamen in hoc sensu non sufficit illud principium ad inferendum nullum aliud ens habere esse ex se, quia etiā non prius, tamen aquae primo posset habere esse. Posterior ergo modo accipiendo est illud principium, & sensus erit, Deo conuenire esse prius quam omni alijs enti, ita ut nulli conueniat & que primo. Et hoc modo petitur principium in illa ratione: hoc enim ipsum est quod inquirimus: nec propositio illa in eo sensu fatus probatur superiori discursu. Nam ex eo, quod Deo conueniat esse, non per accidens, neque per aliud, ad summum inferri potest nulli alteri conuenire prius ipsi, non vero quod ei prius conueniat quam ceteris. Dicetur forasne principiū illud assūtū in priori sensu: in altera vero propositio ne subsumi & probari, id quod conuenit aliqui per se primo hoc modo, non posse alteri conuenire, nisi per ipsum.

Contra hoc vero obicitur secundo ac præcipue, quia in omnibus illis terminis, scilicet conuenire per se primo, ac per aliud, videtur cōmīti magni aequivocatio. Dubius enim modis potest aliquid conuenire multis per aliud prius: uno modo realiter, & per veram causalitatem effectuum, ut lucere, exempli causa, dici potest conuenire per se primo Soli iterum omnia alia: alio modo secundum rationem tantum abesse Physica causalitate, sed Metaphysica tantum ratione, quo modo risibile conuenit per se primo homini, & per ipsum Petru & Paulu. Si ergo in praesenti opere subsumptum, sumatur hoc posteriori modo, utrū vera sumitur ab Arist. in Posterioribus, est quidem vera, & recte probatur ratione ibi facta, non tamen est ad rem, quia hic inquirimus dimensionem effectuum in unitate ab aliis, vnde in proportionali sensu negari posset prior propositio, ut iam dicam. Si autem illa propositio sumatur in priori sensu, falli imminetur ut patet in dicto exemplo de homine, vel in illo de triangulo, quod Aristotel. assert: nam, licet habere tres angulos aequales duobus rebus, per se primo conueniat triangulo, non conuenit per illum effectus isosceli. Arque ita, qui crederet esse duo entia improducta diceret quidem secundum rem utriusque conuenire per se primo esse, quia neutri per alterum, neque utriusque per aliud effectus, & hoc modo non esse inconveniens ut idem prædicatum duabus rebus conueniat per se primo, quia non est necessarium ut tale prædicatum sit uniusale, vel adaequatum respectu omnium, & singulorum, quibus dicto modo per se primo conuenit. Secundum rationem autem negaret, qui sic opinaretur, quod esse conueniat per se primo Deo ut Deus est, seu ut tale ens est, sed enti improducto ut sic cuius ratio (posita illa hypothesi) secundum intellectum abstraheret ab hoc vel illo ente improducto, & per ille secundum eandem distinctionem rationis conuenire esse hunc, vel illi enti improducto. Vnde cum in illo discursu dicatur, Deo non conuenire esse per aliud, si intelligatur id est, per causam efficientem, ve-

rum est, & recte probatur ex eo quod est ens improductum, si vero intelligatur, id est, non per aliam rationem abstractiorem secundum præcisionem intellectus, sic negabitur illa propositio ab eo qui posuerit duo entia improducta: nec in eo sensu probari potest ex discursu facto.

Et declaratur amplius difficultas, nam ut ratio & qualiter & sine qua ratione procedat loquendum est de esse & ente, seu eo quod est cum propositione. Aut ergo est sermo ut tali determinato esse quod est in re, aut de esse ut sic secundum rationem abstracto. Priori modo verum est hoc esse particulare quod est in Deo, per se primo conuenire Deo ut Deus est, & adaequata conuenient illi, & formaliter in nullo esse nisi in ipso, seu in eo supposito, quod est Deus, participati autem in nullo esse nisi per ipsum. Ex hoc autem inferri non potest efficaciter, nullum aliud esse posse alteri ente conuenire per se primo, nam potest cogitari aliud realiter distinctum ab esse Dei, & non participatum ab ipso. Neque apparet quomodo ex dicto discursu hoc probetur impossibile. Si vero sit sermo de esse ut sic, & abstracto secundum rationem, si negabitur, subiectum seu quā subiectum eius, cui adaequata comparatur ac per se primo conuenient posterioriſtice, esse hoc ens singulare, quod appellatur Deus, quia non est necesse, ut communis ratio per se primo dicatur de re singulari. Vnde si esse abstractissime sumatur, ut est Analogum quadam ad esse improductum & productum, non videtur per se primo conuenire Deo aut enti improducto, sed enti ut sic, ut est etiam quoddam Analogum ad ens per essentiam & participatum. Si autem minus abstracte sumatur esse pro esse improducto, sic iam dicitur esse quid commune secundum rationem, & ideo non comparari per se primo & adaequare ad hoc ens quod est hic Deus, sed ad ens improductum, quod etiam ponit esse commune secundum rationem ad plura entia improducta, imo & vniuersum si consequenter procedatur iuxta illam hypothesim. Quia licet sit falsa, & similiter falsa sit quae ad illam consequuntur, tamen hoc ipsum non videatur post coniunctione discursu, cuius efficacitatem inquirimus.

Dicetur forte in ea ratione supponi ens esse Analogum, & ideo ipsum esse non posse reduci ad rationem communem cui per se primo conueniat, sed ad re aliquam singularem, & inde consequenter inferri, non posse per illam conuenire aliis formaliter & secundum rationem: ideoq; recte concludi conuenire per illam effectiva. Idem dici potest quod fere in idem redit rationem illam supponere in Deo non posse abstrahi rationem quali generatam, & specificam communem, & particularem, & ideo perinde esse, quod aliquid conueniat Deo ut tale ens est, vel ut ens improductum est. Verum tamen haec responsio non videtur efficaciam præbere rationi facta, nec satisfaciere, duplice ex causa. Prior est, quia si ut omittam id quod dicitur de Analogia entis esse sub opinione, quod latius est ad infirmandam vim demonstrationis] ipsa Analogia entis recte declarata supponit emanationem & dependentiam omnium entium a Deo, ut patet ex superiori dictis de Analogia entis ad Deum & creaturas: ergo si prædicta ratio supponit Analogiam entis respectu Dei, & omnium aliorum quae habent esse, supponit quod probandum est scilicet nihil habere esse nisi per dependentiam a Deo. Altera causa est, quia etiam posita Analogia non probatur, ex Analogia sequi emanationem, sed solum inqualitatem. Vnde dici facile posset, si est esse secundum principale ac primari significatum eius, per se primo conueniat soli Deo, tamen secundum rationem aliquam minus principale conuenienti aliis entibus improductis, quia non est necesse ut in Analogia secundarii significatum effectiu maneat a primario. Deinde quia licet ens sit Analogum respectu entis increa-

ti & creati, vel substantia, & accidentis, nihilominus respondebit posse esse vniuersum ad plures substantias improductas, sicut de facto re vera est vniuersum ad substantias creatas inter se tantum comparatas. Vnde quod dicebatur, in Deo scilicet non esse rationem communem nec particularem, si intelligatur de ratione communi analoga, & abstrahibili secundum rationem nostram, falsum est: Si vero de ratione vniuersitatis, sicut in re veritate sit, tamquam fortasse negaretur ab eo qui ponet plura entia improducta, & ideo non est supponendum in predicta ratione, ne petatur principium.

Secunda ratio car entia per essentiam non possunt esse plura.

VIII.

AD hanc omnia responderi potest addendo ratione 7. vbi sic argumentatur. Si sint duo, quorum utrumque esse est, oportet quod conueniant in intentione necessitatibus essendi, oportet igitur quod distinguantur per aliquid quod additur, vel viru[m] vel alteri, & sic oportet, vel alterum, vel utrumque esse compositum, nullum autem compositum est esse per se ipsum. Atque ita concludit, non posse esse plura, quorum utrumque sit necesse esse. Hic autem discursus etiam est valde difficultis: nam si quid probaret, etiam conuinceret non dari unum & inceptum entis, vel substantia communem Deo, & creaturis. Item totus ille discursus, applicari potest ad tres diuinas personas, quatenus in ratione persona conuenient: nam simili argumento concludi posset eas fore compositas ex communis intentione perfectae, & aliquo addito, in quo distinguantur. Quod si non obstante numero trium personarum, quispiam negauerit dari intentionem personae communem illis, eadem ratione, sicut admittantur plura entia improducta, negabitur intentionis entis necessaria, communis illis. Vel e contrario, si (quod probabiliter est) intelliguntur diuinae personae conuenire in communis ratione personae, & distinguiri in propriis absque compositione, que derogat multiplicari eorum, quia illa communitas solu[m] est per abstractionem & praeclaritudinem mentis, & determinatio non est per propriam compositionem etiam rationis, sed per simplicem modificationem, qualiter trascendentalem: ita eodem modo posset de duobus entibus improductis, quaterius conuenienter in communis ratione entis necessarii: & distinguenter in propriis entitatibus. Imo licet admittetur, vel utrumque vel alterum illorum entium esse proprium compositum compositione rationis, non videatur talis compositio formaliter repugnare cum necessitate essendi, quia non includit propriam potentiam realem, neque dissolubilitatem realiter eorum ex quib[us] sit talis compositio. Nam cum in re non distinguantur, sed sola ratione non sunt in re proprie vniuersa, sed vnu[m], unde neque in re sunt separabiles, sed sola mente praescindunt possunt quod non repugnat necessitate essendi. Atq[ue] hoc modo & predicto exemplo conuenientiae & distinctionis diuinarum personarum, videtur enarrari multe rationes, que in hac materia fieri solent, & tanguntur a D. Thom. in predictis locis, & in multis aliis primi & secundi lib. cont. Gent. que licet valde subtiles sunt & Metaphysicae, & aptae ad persuadendum intellectum bene dispositum, sunt tamen difficiles ad conuincendum proteruunt & repugnantem.

Tertia ratio ad idem.

IX.

HViusmodi etiam esse videtur illa ratio quam decimoloco in ca. 42. lib. 1. cont. Gentil. ponit idem S. Doctor, scilicet, Enis, quod per se est necessarium, habet necessitatem essendi in quantum est hoc singulariter: ergo impossibile est entia per se necessaria esse

plura: ergo non possunt esse plura entia improducta: ergo quidquid est ab uno ente improductum trahitur originem. C[on]sequens 1. patet quia singularitas rei non est communicabilis alteri & ideo quod conuenit alicuius quatenus est hoc singulariter signatum, non esse multiplicabile. Reliqui autem illationes per se notae sunt Antecedens vero probatur, quia si ens necessarium non habet necessitatem essendi quatenus est hoc singulariter individuum: ergo h[oc] singularitas non est per se necessaria enti necessario ut sic: ergo ex alio quod alio dependet, aut aliunde provenit. Hoc autem induxit repugnantiam: nam ens per se necessarium maxime debet esse tale, quatenus singulariter est, quia non est ens actu, nisi quatenus singulariter est: ergo singularitas ipsa maximamente illi conuenire ex intrinseca necessitate, & non aliunde, neque dependet ab alio. Si autem singularitas conuenit ex intrinseca necessitate essendi, non potest multiplicari, sicut si homo extrinseca ratione hominis necessario secum asserret singularitatem Petri, non posset multiplicari. Est sane ratio egregia & subtilis: posset autem aliquis perficere in prioribus solutionibus, respondere hoc ens singulariter, quod est improductum, habere necessitatem essendi quod totam suam entitatem singulariter, & illam ut sic non esse communicabile alteri, nisi omnis tamen est contraria non conuenit, neque ens necessarium ut sic necessario postulare hanc singularitatem, sed posse habere plures, & in unoquoque singulari ente necessario habere singularitatem eius, non aliunde, neque dependenter ab alio, sed ex intrinseca entitate & natura sua, non ut communis, sed ut propria. Illa enim communitas seu conuenientia, quae solum est secundum rationem, sepe potest fundari in ipsis entitatibus singularibus, & in proprietatibus quas habet etiam ut singulares sunt. Sicut esse ens corruptibile natura sua conuenit angelorum secundum vim quamcumque naturam singulararem, quia id non oritur ex sola singularitate, sed absolute ex tota natura & essentia. Ita ergo dici posset de plurimi bus entibus improductis & singularibus quod necessitatem simpliciter essendi.

Quarta ratio ad idem probandum.

Nihilominus tamen illa ratio mihi valde probatur, quam in hunc modum proponitur. Quia bicunque ratio communis est multiplicabilis secundum diuersas naturas, singulares esto non sit necesse singularitatem in re ipsa distinguere in natura communis, oportet tamen ut aliquo modo sit extra essentiam talis naturae, nam si esset illi essentia, re vera talis natura non esset multiplicabilis, ut supra dictum est, tractando de principio individuationis: in ente autem improducto intelligi non potest, quod singularitas sit extra essentiam naturae eius: ergo impossibile est, ut talis natura sit multiplicabilis. Minor probatur, quia in ente improducto necesse est, ut ipsa esse existentia sit de essentia eius, & eo enim essentia intrinseca necessitas essendi, quod ex ipsis suis habeat esse, ita ut essentia aliter sit suum esse, sed esse non est, nisi re singularis, ut singularis est: ergo necesse est, ut singularitas talis naturae sit etiam de essentia eius, & consequenter, ut talis natura non sit multiplicabilis. Atq[ue] hoc ipsum est quod D. Thom. attulit ens, quod est improductum, seu quod est simpliciter necessarium, seu quod est essentia aliter suum esse non esse hoc ens singulare per aliquid extra essentiam eius, etiam secundum rationem, quia nisi includeret in suo conceptu essentia singularitatem, non includeret in suo essentia conceptu necesse esse, quia esse actu includit esse singulare.

Dices (ut obicit Aureolus in 1. d. 3.) hanc ratione ad summum probari non posse dari duo entia improducta solo numero distincta: non vero quod non possumus.

hinc specie. seu essentialiter distincta, sic enim multi Thomas dicitur, naturas angelicas esse essentialiter individuas, & ideo non posse multiplicari numero, & nihilominus multiplicari secundum speciem. Respondeo in primis, probabilissimum esse, nullam naturam, quia propria sit specifica, & cum alia habeat genus commune, esse essentialiter individuam, cum quia hoc ipso, quod est specifica natura, est potentialis de se, & ideo non est cur illi repugnet multiplicari numero, tum etiam, quia si illi non repugnat compitio ex genere & differentia specifica, non est cur ei repugneret compitio ex specie & differentia individuali. Deinde dicitur ex ratione facta cu[m] proportione applicata concludi necessitatibus essendi in trinca & essentiali, repugnare multiplicationem talis naturae etiam cum diversitate essentiali, vt in eodem cap. D. Thomas significauit ratione S. Quia sicut in conceptu essentiali illius naturae, quae ex se necessario est, includitur singularitas, etiam includitur ratio essentialis talis naturae singularis. ergo impossibile est, quod hinc essentialis entis necessarii sit alia & alia, sicut singularitate, sive in ratione essentiali. Vnde si non potest intelligi, quod talis natura sit singularis per aliquid additum, quod sit extra essentialiam eius etiam secundum rationem, ita non potest intelligi, quod veluti constitutur in tali specie per aliquid additum huic rationi communis entis necessarii, quod fieri secundum rationem extra essentialiam eius vt sit. Nam hoc p[ro]p[ter]o quod intelligitur ens necessarium, sicut necessario intelligitur ens singulare, ita etiam intelligitur ut habens totam essentialiam necessariam ad secundum, & ideo non potest constitui in tali, vel tali ratione essentiali, per aliquid additum, etiam secundum rationem. Ens ergo per se necessarium non potest recipi ut communis sive specificum, sive genericum, sive analogum, sed tantum singulare: ideoque nullo modo multiplicari potest.

Quod si haec ratio solida est, vt re vera est, ex illa sumit vim prima ratio, quia in eo fundatur, quod essentialiter Deus seu entis necessario per se primo, seu secundum quod ipsum. Intelligitur enim conuenienter illi per se primo non sub aliqua ratione communis, sed ut hoc singulare ens est, ita ut cum dicitur huic enti conuenire esse non per accidens, neq[ue] per aliud non solum est sensus, non per aliud, id est, non per aliam causam efficientem, sed etiam non per aliquam rationem communem seu abstrahentem a singularitate, hoc autem verum esse fatus probatur est suppositione discursu. Et sane videtur euidenter ex propria ratione plus esse, nam primo & per se conuenient rei singulari non communis: vnde etiam in his entibus, vel naturis, quae habent esse receptum, non potest esse per se primo communicari naturae communi, sed singulariter illa res, quae essentialiter, & secundum quod ipsa haberet esse, proxime & immeditate habet illud, ut talis res singularis est, & non secundum aliquam rationem communem: ergo esse conuenient per se primo tali enti, excludendo omne medium sive extrinsecus, sive rationis formalis communis, ob quam secundum se ac abstrahere sumptuaria illi conuenient esse.

Ex hoc autem principio sic explicato optime subfertur, non posse conuenire esse alii cui enti: nisi per effectuum dimanationem à primo ente improposito. Nam licet habitudo illa seu prædictio, secundum quod ipsum, non semper requirat hanc habitudinem causae efficientis inter illud quod est tale per se primo, & reliqua quae sunt talia mediante ipso, tamen quando illud prius est res singularis & omnino distincta ab aliis, eiusq[ue] extrinsecus, non potest alia ratio medis seu participationis excogitari. Et ideo nihil obstant exempla de rationibus communibus, quibus per se primo aliquid conuenient, ut homini esse risibilem, & triangulo habere tres angulos aequales duobus rectis: illae enim sunt quasi formale medium, quia

natura communis comparatur, vt forma particulari. In praefati vero ens per essentialiam, cui per se primo conuenit esse, est quoddam singulare ens, quod non potest esse medium formale nec forma aliorum, & ideo non potest per illud conuenire esse reliquis, nisi vt per medium efficiens. Ratio enim finis non est per se sufficiens, qui finis proxime non dat esse, sed mouet metaphorice agens ut det esse, & ideo eius causalitas per se sola non est sufficiens, vt ea, quae secundario sunt entia, habeant esse mediante illo, quod per se primo, & secundum quod ipsum habet esse. Atque ex his facile est respondere ad difficultates tactas circa prædictas rationes.

Quintaratio.

Possimus tandem addere rationem aliam, quae & per se sufficiat, & confirmet præcedentem, scilicet, quia si darentur duo entia improposita, aut illa essent eiusdem speciei, vel diversarum. Neutrū dici potest: ergo. Probatur prior pars minoris, quia ens summe abstractum non potest multiplicari secundum numerum, quia omnis multiplicatio numerica sit per materiam vel in ordine ad illam. Hæc vero probatio non est efficax, quia l[et]erū id sit verum de multiplicatione physica & naturali individuorum, non tamen absolute de omni multiplicatione possibili, seu entitativa rerum singularium. Melior probatio est, que sumitur ex præcedente discursu, quia natura, quae essentialiter est singularis, non potest secundum numerum multiplicari, sed natura Dei, seu entis per se necessarii est essentialiter singularis: ergo. Alia probatio non contemnenda esse potest, quia multiplicatio individuorum est per accidentem, & ubi est possibilis, potest quantum est ex se procedere in infinitum, quia non est maior repugnancia, quod sint possibilia illa duo individua, quam tria vel quatuor, vel in quolibet alio numero: nulla est enim ratio necessaria sicut in aliquo, cum nullū per se ordinem seruent, sed culibet eorum accidat multiplicatio alterius: si ergo duo entia improposita, solo numero distincta, essent possibilia, essent & tria & quatuor, & sic in quolibet numero. Quot autem essent possibilia, tot necessario essent, nam in his maxime veruna habet illud axioma: In eternis idem est esse & posse: nam, si sunt per se necessaria entia, non est in eis posse esse, sed actu esse: non ergo sibi possemus in aliquo finito numero talium entium. In his enim individuis, quae habent causam, licet ex se multiplicari possint, in infinitum sicut in aliquo certo numero quo ad actualem esse, vel ex voluntate cause, vel ex virtute & modo agendi successivae aut ex subiecta materia: in his vero entibus, quae ex se haberent esse sine causa, nullo modo sibi posset in certo numero, quia non magis repugnare et maior numerus quam minor, & hoc ipsum quod non repugnaret, actu esset. Nemo autem admetteret entia improposita actu infinita: ergo sicut est in uno solo ente singulari improposito.

Posterior pars de diversitate specifica superius probata est, respondendo Aureolo, & declarando vim superiorum rationum. Nunc vero alio dilemmate probanda est. Aut. n. illa entia essent aequalia in perfectione, aut non: neutrum dici potest: ergo. Prior pars minoris probari potest primo ex recepta Philosophorum sententia, quod non possunt dari duas essentialia species distinctæ aequalia in perfectione, vt enim ait Arist. 10. Metaph. text. 5. differentiae ditident genus semper comparantur ut priuatio & habitus, quia semper altera est minus perfecta, & caratione priuationi comparatur: vnde etiam ortu est illud axioma, quod species sunt sicut numeri. Ratio autem esse videtur, quia si sunt entia aequalia, aequaliter distantia non ente: vnde ergo possunt habere essentialia in diversitate aut dissimilitudinem? Et certe in omnibus rebus essentialiter diversis quas nos experimur, viderunt hæc

inxqualitas reperi, & ideo valde probabile est illud pincipium. Non tamen est euidentis: nam licet duces & que dicitur non ente, videntur esse posse dissimiles in natura: nam alia est relatio & qualitatis, à relatione similitudinis. Unde in relationib. diuinis parentitas & filatio ut relations sunt, dissimiles sunt, seu disquisitio & relativa ut vocant, & tamen in perfectione & entitate relativa, ut sic censentur aequalis, non solum prout includunt essentiam, in qua sunt idem, sed etiam secundum proprias rationes relativas in quibus distinguuntur. Ad hunc ergo modum contendere quis posset: non repugnare dari duas essentias improductas dissimiles & aequalis.

XVII.

Quanquam (vt hoc obiter dicamus) longe diversa ratio est, quoad hoc in relativis & absolutis: nam relations habent diversitatem ex formalib. terminis cum ratione in qua fundantur, & ideo faciliter potest in eis intelligi diversitas cum aequalitate, quia aequalitas oritur ex gradu entitatis: diversitas vero ex mutua habitudine. At vero in entib. absolutis, quia essent illa improducta, vix concepi potest, in quo essent omnia: nisi, si essent aequalis, & secundum id eorum, quod in se haberent, per se necessaria. Et in his est etiam specialis ratio, quia esse ens à se seu necessarium, & independens formaliter & secundum principium conceptum est maxima omnium perfectionis. Imo necessario includit aliquo modo omnem aliam perfectionem, vt inferius declarabitur, sed virumque illorum entium secundum propriam, & quasi specificam ratione suam includit hanc perfectionem quae necessaria eiusdem rationis est in vitro: non ergo in eis potest intelligi diversitas perfectionum cum aequalitate. Hic etiam locū habet ratio facta de infinita multitudine talium naturarum, quia, si essent aequalis, & dissimiles: nullum etiam haberent inter se ordinem, sed aequaliter diuidenter quamcumque rationem communem illis, quae concepi posset: ergo si in aliquo numero multiplicari possent, etiam in quoque: nulla enim esset ratio distincta in aliquo certo numero, neque aequaliter posset repugnare, ob quam ille numerus augeri nequirit, & ideo oportet multitudinem talium naturarum esse infinitam.

XVIII.

Neque est operosum, has & similes rationes applicare ad probandum alteram partem dilemmatis, scilicet, quod nec possent illa entia esse plura & in aequalia in perfectione. Primo, quia hoc ipso quod talia entia secundum proprias rationes suas conuenient in supra perficie essendi à se, qui formaliter vel evenienter omnes alias includit, vt infra ostendam, non potest inter ea in aequalitas intelligi. Secundo quia vel inter ea daturum unum summum ens perfectius ceteris absolute vel simpliciter, vel nō si nō datur ergo nullus est terminus in ea multitudine, sed est plane infinita. Et adhuc illa posita, & actu existente, est plane intelligibile, quod in ea non sit aliquod ens perfectius ceteris omnibus. cum omnia dicantur esse perfectione in aequalitate. Rursus inde necessario sequitur quodlibet ex illis entibus esse finitum in perfectione entitatis, cum quodlibet ab aliis, imo & ab infinitis aliis supererit: ergo etiam tota illa multitudine est imperfecta, cum ex imperfectis coalesceat, & in tota illa non possit esse infinita perfectio intensiva, sed solum infinita multitudo finitarum perfectionum: repugnat autem non esse in entibus aliquod infinita perfectionis intensiva, vt supra tacitum est agendo de creatione, & inferius etiam dicimus. Imo haec ratio sumpta ab infinitate sufficeret ad demonstrandum quod in tantum, cain tamen prætermittimus, quia assunt duo principia inferius probanda scilicet. ex eo, quod ens aliquod sit à se, & essentialementer ipsum esse fieri illud esse infinitum simpliciter in genere entis, & huiusmodi infinita entia non posse multiplicari, que duo in seq. disp. tractando de attributis diuinis demonstranda sunt.

XIX.

Si autem in illa multitudine datur unum summe

perfectum, & superans reliqua, illud tamen non est finitum, tum quia procedent rationes factae, tum etiam, quia nulla ratio reddi poterit, cur ultra illud dari nō possit aliud ens perfectius per se necessarium. Unde enim limitabitur tota latitudo entitatis ad illud gradum finitum. Accedit enim ratio supra facta de multiplicatione in infinitū talium entium: nā etiam esset essentialementer diversa & perfectione in aequalia, nulla esset ratio distincta in alio numero finito, quia licet videretur esse aliquis ordo, per se inter essentias distinctas: tamen etiam in hoc ordine potest in infinitum procedi, vt in creaturis possibilibus constat, neceesse est ergo in tota illa latitudine entium dari unum infinitū & perfectius ceteris omnibus, illud ergo summu ens, ceteris perfectius, & infinitū simpliciter, nos vocamus Deū, & ex hac eadem eius perfectione colligimus cetera entia, quae cum illo annoverantur, ab illo infinito ente esse effectus & profecta. Primo quidē quia illi primo enti conuenit infinitus hoc ipso quod estens actu per essentiam, nā inde habet, quod totū esse aliquo modo in se claudat & continet, quia non habet unde limitetur neque à quo participet hanc partem entis (vt ita dicam) potius quam aliam: ergo est conuerso, hoc ipso quod reliqua entia non habent summam perfectionem & totalitatem in essentiā (vt si dicam) est manifestum signum non esse entia per essentiam omnino improducta, sed esse entia per participationem, accipientia esse ab illo primo ente.

Secundo, quia hoc modo intelligitur esse ordo per se in tota latitudine entium, vel per subordinationem eorum inter se, vel saltu per reductionem omnium ad unum, ut ita non temere & casu infinite multiplicentur. Quod recte declarat Theologicum exemplū (quo simul respondemus Philosophis, ne putent rationes, quib. unitatē entis increat probamus personarum Trinitatem improbare) diuinis enim, quāvis fides Catholica ponat personarum multitudinem non tamen sine ordine, quem originis vocant, ita vel ascendendo fistatur in aliqua persona omnino improducta, quae ceterarum fons est: & descendendo sit aliqua ratio in ipsam natura talis entis fundata, ob quam vsque ad ternarium numerum, & non viceversa sit multiplicatio, quia nimur in natura puri intellectuali non est aliud modus inter operationes seu emanationis, nisi per intellectum & voluntatem. Si autem in Deo multiplicari possent personae improductae, plane possent infinita personae multiplicari, & ideo nec fides admittit plures personae improductas, nec ratio illas permittit, neque omnino pharaentia sine reductione ad unum primum, à quo cetera manant.

Tertio potest hoc ipsum probari ex efficacitate illius primi entis infiniti, nam si primum est, & infinitum erit causa ceterorum, iuxta illud vulgare axioma, quod sumptum creditur ex Arist. Metaph. tex. 4. Maximum in unoquoque genere est causa omnium quae sunt illius generis, quod maxime intelligitur de causa efficientiā, quando in illa re perfectissima est sufficiens virtus ad aliorum effectioem. In hac vero probatione in primis non recte adducitur textus Aristot. unde sumptum esse dicitur illud principium. Nam, vt in indice circa illum textum norauimus, Aristoteles dicitur, quod est maxime tale, est causa ceterorum, sed & conuerto, id quod in aliquo ordine est causa ceterorum, esse maxime tale. Ex hoc autem principio non potest inferri aliud, quia propositio vnuersaliter affirmativa nō conuertitur simpliciter: quamuis ergo q̄ est causa ceterarum vt talia sint, si maxime tale, nō sequitur, omne quod est maxime tale, esse causā ceterorum. Deinde, principium illud in se sumptum, non est ita euidentis, vt ex illo possit demonstratio confici. Imo verum non esse docuerunt Durand. 2. d. 15. q. 3. & Aureol. apud Capreol. 1. d. 3. q. 1. Quia homolice si omnium animalium perfectissimus, non obiq̄ est causa ceterorum, neque albedo reliquorum eorum

lorum, etiam si perfectissimum color sit: vnde etiam Caiet. i. p. q. 2. a. 3. sentit axioma illud de propria causa, & præterum efficiente intellectum, non esse necessaria, neque verum. Alii vero illud exponunt de causa late dicta, vt includit extrinsecum exemplia, quod potius mensura, quam causa dici potest, quomodo Arist. lib. 10. Metaph. dixit, primum in aliquo genere esse mensuram ceterorum. Iuxta hanc vero interpretationem solum poterit ex illo principio inferri, cum inter entias quædam sint magis, alia minus perfecta, dari aliquod perfectissimum, quod sit mensura aliorum, eo quod per accidens, vel recessum ab illo magis vel minus perfecta censeantur. Inde tamen non poterit concludi illud solum ens esse imprudendum, esseque causam efficientem omnium aliorum.

Ex Aristotelis sententia confirmatur eadem veritas.

Vocirea Aristoteles citato loco potius sumit, datur aliquid ens, quod sit causa ceterorum, vt inde concludat illud esse verissimum ac perfectissimum, quod obiter notandum est, vt constet Aristotelis veritatem hanc fuisse assertum. Nā aperte dicit illud primum ens non solum causam corruptibilium & continguum, sed etiam corū, quæ semper sunt, sub quibus cælos & intelligentias comprehendere videtur. Nec potest ille locus exponi de sola causalitate finali aut exemplari, vt Iandunus ibi q. 5. & Greg. in 2. d. l. q. 2. f. i. contendunt, tum quia aperte ponit Aristotelis exemplum de causa efficiente: tum etiam quia in praesenti materia non separatur causalitas finalis ab effectu, vt supra tacitum est, & statim amplius declarabitur. Neque etiam obstat, quod Arist. videat locum de effectibus, qui vniuero participant rationem cause, hoc enim est quod ait: *Cuius causa duplido idem, & nomine, & ratione conuenit: vbi alia trâfatio habet, secundum quod altis vniuersatio inflat.* Hoc (in qua) no obstat, sed potius ex hoc loco sumitur, analogiam entis ad primum ens, & cetera, non excludinge aliquam unitatem rationis seu conceptus similem unitate nominis: & ideo à Græcis interdum comprehendi sub synomino, vt Bonseca etiam ibi notauit. Solum ergo addit Aristot. illam particulam, vt excludat effectus æquiuocos, qui nullo modo conuenient cum causa in nomine & ratione, nam illis non est necesse vt causa sit maxime talis forma litter, sed eminenter.

Illud solum posset scrupulum, vel dubitationem ingenerare, quod Aristoteles in plurali concludit principia ceterorum, quæ semper sunt, verissima esse, vnde videtur sentire, dariprælia prima principia improducta rerum sempiternarum, vt exponunt & attribuunt Aristoteli Iandunus & Gregor. supra. Qui per ea, quæ semper sunt, motus cœlorum intelligunt: per principia autem eorum omnes substantias separatas, quas putant secundum Arist. esse improductas. Sed ex hoc loco id certe sumi non potest, nam Arist. & prius in singulari locutus fuerat, dicens, illud esse verissimum quod est posterioribus causa vt sint vera, & vnuquodque est maxima, quod est causa ceteris, &c. et quod dictum est propter primam causam. Commentator notavit, & statim absolute & in definite ait, ea quæ semper sunt habere originem à primo principio, illa autem locutio in doctrina tradenda æquiuale vniuersali. Et id eo fine causa ab aliquibus limitatum ad coelestia corpora, ita vt Arist. senfirer, cœlos, etiæ eterni sint, habere causam non solum sui motus, sed etiam sui esse, intelligentias autem vocari plura principia improducta. Sed hoc eisdem rationibus impugnatur. Et præterea quia apud Aristot. eadem est quoad hoc ratio coelestis corporis, & intelligentia moueris illud, quia habent inter se maximum proportionem in similitudine, vel necessitate essendi. Item quia cœlū

Tom. II. Metaphys.

est omnino ingenerabile secundum Arist. Alii ergo putant Arist. locutum esse in plurali propter materiam primam quam existimant secundum Aristot. esse improductam, & suo genere esse principium a liorum rerum. Sed hoc non recte dicitur, alias debuisset. Arist. etiam concludere materiam primam esse maxime ens, & illam esse principium omnium quæ semper sunt, utrumq; autem est falsum, & contra eius doctrinam. Posuit ergo Aristot. illud plurale pro singulari, vel propriæ eminentiam principiæ cause, vel quia in prima causa plures principiæ rationes causalium conueniunt: est enim prima causa finalis, efficientis, & exemplaris. Has ergo causas nomine principiorum intelligit, quæ tamen in re non sunt nisi una prima causa. Atque hæc obiter circa illam sententiam Arist. notata sint. Nunc vero in re ipsa conabimur probare in primo ente recte sequi ex eo quod est maximum ens, esse causam ceterorum, eto id vniuersale non sequatur, hoc igitur in sequenti discurso præstabilitus.

Vnde sequatur, id quod est maximis ens, esse causam ceterorum.

Ita igitur alia ratio, nam primum ens improductum XXIV. est perfectione summum, & infinitum, est igitur ad agendum potentissimum: ergo potest producere omnia quæ participant seu habent esse: ergo producit omnia quæ sunt, neque aliquid præter illud est improductum. Primum antecedens sumitur ex discursibus præcedentibus, quibus ostensum est, deuenientium esse ad aliquod ens improductum ceteris perfectius. Quod vero illud sit infinitum, partim est probatum, quia ipsum esse per essentiam non habet vnde limitetur, partim sumi potest ex dictis supra de creatione, quam ostendimus esse possibilem primo enti, & ad eam requiri virtutem infinitam, & ita etiam probata est prima consequentia. Secunda vero probari solet in hunc modum, quia omnis potentia habet aliquod adæquatum obiectum: & quo superior, & vniuersalior est potentia, eo habet obiectum vniuersalior, potentia autem activa primi entis est suprema & vniuersalissima, quæ esse potest, cum sit proportionata perfectioni eius: ergo comprehendit sub obiecto suo omne ens, ergo omne ens est producibile per illam potentiam, & consequenter nullum est ens possibile, quod non sit producibile per illam potentiam, ergo nullum est ens per se necessarium præter ipsum primum ens: repugnat enim ens necessarium esse producibile per aliquam potentiam.

Sanc. 12.
Mei. q. 17.

Contra hanc vero rationem instari potest, quia non est de ratione potentia activa, quantumvis suprema & infinita, vt comprehendat omne ens sub obiecto suo, alias etiam ipsum primum ens comprehendere; aliqua ergo limitatio ex parte ipsius potentia addenda est, quæ non satis declaratur dicendo obiectum illud esse ens possibile, nam vel illud possibile sumitur mere positiu, seu ut sub se necessarium comprehendit, & sic etiam comprehendit Deum, nam quod est, potest etiam esse, iuxta Dialecticorum regulas: vel sumitur vt includit priuationem necessitatis essendi & sic petitur principium, dum dicitur omne ens aliud à primo ente esse possibile, nam hoc est quod in questionem venit, scilicet, an sit aliquod necessarium. Qui ergo fixerit talia entia intrinsece necessaria præter primum, dicet consequenter obiectum adæquatum huius potentia esse ens factibile. Que namque potentia productua vniuersalior excogitari potest, quam illa quæ se extendit ad omne factibile? Ad entia autem necessaria non extendere ut talis potentia, quia illa producibilia non sunt.

Sed nihilominus dicta ratio, quæ ex D. Tho. sumpta est, a. cont. Gentil. c. 15. multis modis defendi potest ex eiusdem doctrina, præsertim ratio 3. 4. 6. & 7. dia ratio. Primo quidem, quia ad perfectionem primi entis

XXV.
Defendit
tur prædi-
cia ratio.

Pertinet, ut virtute seu eminenter contineat omnem entitatem, ergo primum ens ex se existens est potens ad efficiendam omnem entitatem à se distinctam: repugnat ergo perfectioni & omnipotentiæ primi entis ut præter ipsum sit aliquod improductum, & omnino necessarium. Vnde licet verum sit, ob eum adæquatum diuinæ potentia esse ens creabile seu factibile, tamen simul spectat ad perfectionem illius potentia ut omne ens quod non est ipsa, sit factibile ab ipsa, ut pote contentum eminenter in ipsa. Quod à contrario declarari potest, nam pertinet ad perfectionem illius potentia ut possit in nihilum redigere quamcumque rem à se distinctam alias non habere plenum dominium omnium, ergo repugnat perfectioni & vniuersalitati illius potentia ut aliquod ens præter ipsum sit simpliciter necessarium & independens. Et confirmatur ag declaratur ex parte ipsorum entium distinctorū à primo quecumq[ue] illa sint: nam ostensum est, nullum ens distinctum à primo posse esse illi æquale in perfectione & essentia, sed necessario esse illo inferius, ex quo necessario fit, omnem tale ens esse finitum, & imperfectum, ergo ex parte illius non repugnat omne tale ens esse factibile, quia imperfectum semper dicit originem, quantum ad id quod habet perfectionis, ab aliquo perfectiori. Et similiter ens participiū dicit originem ab eate per essentiam, nec potest reddi aliqua ratio cur tali enti repugnet esse factibile, imo hoc est multo magis conforme imperfectioni & limitationi eius, quā quod sit ens simpliciter necessariū, si igitur omne huiusmodi ens includitur sub obiecto potentia effectiva primi entis, & ideo nullum est ens necessarium & increatuum præter ipsum.

Vltimæ ratio ex causalitate finis.

XXVI. *Vltima ratio sumi potest ex causalitate finis vltimi: nam in rebus vnum est ens perfectissimum quod est finis vltimus omnium aliorum, ergo illud ipsum est primum principium efficiēs reliquorum: arg adeo illud solum est increatum ac verus Deus. Antecedens admittunt fere omnes Philosophi, nam falso in genere finis non negant esse ordinem inter secundas intelligentias & primam. Et eadem ratio est de quibusunque aliis entibus, omnia enim imitantur ipsum primum ens, & intendunt illi assimilari & quæ ipsum aliquo modo possint attingere, vt sunt entia intellectualia, in eo habent collocatam beatitudinem suam, neq[ue] quiescent donec ad illud perveniant, vt in nobis ipsi experimentur. Denique magna esset imperfectione & cōfusio rerum, si non esset inter eas ordo, oportet ergo ut omnia ad vnum aliquę vltimum finē referantur. Quod si aliquis est finis vltimus ceterarū rerū, esse non potest nisi primum ac summum ens. De qua re diximus plura supra Disp. 14. Prima vero cōsequentia probatur, quia quidquid habet causam finalem, habet efficientem. nam teste Arist. finis est proper quem aliquid fit: mouet enim finis efficientem causam ad agendum.*

XXVII. *Eusio e-
meritus
predicā-
tōnem.* Posset autem aliquis respondere, aliud esse habere finem, & aliud habere causam finalē, nam finis ut sic solum dicit tationem termini, causa aut finalis dicit rationem principii & momenti, potest autem intelligi quod aliqua res habeat finem priori modo, non tamen causam finalē proprie & in rigore, & tunc non valebit consecutio à fine ad efficientē causam. Et ad hunc modum videntur aliqui Philosophi intellexisse rationem finis inter proximos motores orbis, & primum motorem immobilem, absque distinctione effectiva. Quamuis enim existimarent intelligentias secundas ex se ac necessario existere, nihilominus tamen credebat quasi naturali imperio ferri in primam intelligentiam tanquam in finem seu terminū suę naturalis perfectionis. Quod si infet aliquis, quia repugnat habere hanc habitudinem

ad aliud ut ad finem sine dependentia ab illo: omnis autem dependentia repugnat cum necessitate essendi, quia sivna res dependet ab alia, ergo si illa tollatur de medio, hæc èt auferetur, & consequenter nō erit simpliciter & intrinsece necessaria: Respondent, ex habitudine vnius rei ad aliam ut ad terminum, vel finem, non sequi propriā dependentiam, sed solum sequi connexionem necessariam vnius rei cum alia, qualis esse solet inter relationem & terminum sine propria dependentia vnius ab alio, ut nos dicere tenemur inter Patrem & Filiū in diuinis. Neq[ue] conditionalis, quod si vnum collatur auferatur aliud, est cōtra intrinsecā necessitatē essendi, quando illud alterum quod in conditionali ponitur, est etiam ab intrinseco necessarium, nam licet conditionalis sit vera, tamē sicut antecedens est impossibile, ita & cōsequens, & ideo oppositum viriisque potest esse simpliciter & ab intrinseco necessarium.

Sed quamvis hæc easio habeat quandam speciem probabilitatis, re tamen vera est probabilis. Primo quia inuoluit repugniam, quod aliqua res sit à se & per se, & tamen non sit proper se, sed proper aliud, quia non est minor perfectio esse à se quam esse propter se, ergo sine causa attribuitur aliqui enim prior perfectio, cui denegatur alia. Item quia natura, quæ à se habet esse, est res absoluta omnino, & nullo indigens ut sit, ergo in suo esse non potest includere habitudinem ad aliud ut ad finem. Denique à posteriori declaratur, nam res que terminatur ad aliam ut ad finem vltimum, sese, totumque suum esse diligit proper illum finem: res autem quæ ex se habet esse, non est cur referat illud esse in aliam, proper quam vel solum, vel præcipue se diligit. Præterea ex illa responsione sumitur occasio negandi omnem causalitatem finalē & operationem proper finem, nam similiter dicere quis posset omnia tendere naturali inclinatione in suos fines rāquam in terminos quodam abesse causalitate finis: hoc autem absurdissimum est: quamquam enim res omnes habeant has inclinationes naturales in suos fines, tamen haec enim earum constitutio declarat, eas nō esse à se, sed à superiori agente esse conditas, & propensiones in suos fines accepisse.

Adhuc potest aliquis dicere, esto verum sit, quidquid habet causam finalē, habere efficientem, non tamen has causas semper incidere in eandem, fiantas enim est finis deambulatianis, v.g. non tamē est principium efficiēs eius: sic ergo dici potest Deus tristis intelligentiarum, licet non sit efficiēs. Eo vel maxime, quod dici potest intelligentias secundas non tamē esse, quam operari proper primā ut proper finem, & ita non tam substantiam, quam operationem earum habere causam finalē, & habere etiam efficientem quamvis non eandem, nam efficiēs operationum est substantia intelligentia operantis, finis autem est superior & prima intelligentia. Respondetur ab hac ultima parte incipiendo, eam rationem non habere locum iuxta Philosophorum opinionem qui ponunt intelligentias esse entia exsecreta: illi enim consequenter aiunt operationem intelligentie esse substantiam eius. Putant enim, & quidem consequenter, esse actus puros, cum putent eas esse suum esse per efficiēntiam: igitur, si operatio intelligentie ordinatur in Deum ut in finem, & operationis eius est substantia eius, neceſſe est etiam substantiam ordinari in finem. Quod si operatio necessario habet causam efficientem, quia habet finalē, idem necessario dicendum est de ipsa substantia, sicut autem substantia non potest esse causa efficiēs suis plus, ita neque sua operationis, siquidem ipsa substantia ponitur esse sua operatio. Denique postea vera sententia quod in intelligentiis secundis seu creatis operatio distinguatur à substantia, necessario dicendum est, si operatio intelligentie est proper Deum, ut finem, etiam substantiam ordinari in eundem finem

finem: tum quia talis substantia est propter suam operationem; tum etiam quia non attingit seu consequitur suum finem nisi per operationem: non ergo sola operatio, sed etiam ipsa substantia instituta est propter talen finem.

Atque hinc sit, ut non possit referri in se ipsam tanquam in causam efficientem sui esse, sicut operatio eius, quia operatio iam supponit esse à quo possit esse effectus manare: ipsum autem esse non supponit se ipsum, neque ipsum substantiam, & ideo tandem concluditur: reducēdam esse illam substantiam in aliam causam efficientem. Quia non potest esse alia nisi ipsius primum ens, ad quod ordinatur in vltimum finem. Quocirca, quamvis non semper res, qua est finis, sit etiam principium efficiens, praeferum quando finis ipse est producendus per actionem & effectus quo, seu cuius gratia: tamen saepe finis & efficiens in eadem rem coincidunt, praesertim quādōminus est cui, seu qui: sic enim omnis operans, propter se ipsum aliquo modo operatur, & consequenter simul est & efficiens, & finis sua operationis. In praesenti ergo, ex eo quod Deus sit finis ultimus, inferitur optime quod sit primum principium omnium: tum quia est finis non efficiendus, sed obtinendus, imitandus, ac honorandus à suis effectibus, tum etiam quia institutio rerum in talem finem, non potest in aliam causam referri. Aut enim illa causa esset intra ordinem rerum effectuarum, & sic etiam illa esset facta propter illum finem, & querenda erit eius causa, vel est extra illum ordinem, & sic non potest esse alia nisi ipsem ultimus finis. Est hoc per se sententia rationis quia Deus non est finis cui aliqua utilitas queritur per actionem, sed qui intendit suam bonitatem communicare, & quem omnia alia aliquo modo consequi aut imitari desiderat. Vt recte D.Th.i.p.q.44.a.4. & ideo non est Deus finis nisi ve prima causa operans propter communicandam bonitatem suam. Atque hoc etiam modo optimo responderet, & proportionatur finis principio: nam ordo agèt sequitur ordinem finitum, & id est supremo agenti, supremus etiam finis correspondet, & ita in praesenti materia, ex eo quod omnia ordinantur in Deum seu in primum ens, ut in finem ultimum, recte sequitur ipsum esse primum principiū omnium.

Ex his igitur omnibus sufficierunt demonstratum est Deum esse. Quamquam enim nonnullæ fortassis rationes ex his, quæ ratiæ sunt, per se ac signifikatim sumptæ, non ita conuincent intellectum, quin homo procerus, aut male affectus possit evasions innuenire, nihilominus & omnes rationes sunt efficacissimæ & præcipue simil sumptæ sufficientissime prædictam veritatem demonstrant. Quibus inferius addimus alias ex his quibus Dei unitas ostendi solet. Quod si quis etiam rationes adductas attente consideret, inueniet haec etiam in parte locū habere quod iact. dictum est, videlicet: Sicut munus probandi datur aliquid ens in creatum, ad Metaphysicum spectat, quamvis Physicus aliquo modo inchoet, vel patet viam ad talem demonstrationem, ita etiam probaré illud ens improductum esse unum tantum, & esse principium reliquorum omnium quæ sunt. Atq[ue] adeo esse verum Deum, etiam esse Metaphysici opus: per media enim Metaphysica perficitur demonstratio. Quod quidem in posteriori modo procedendi, quem diximus esse aliquo modo à priori, elyp[er] se manifestat, cum potissima ac fere tota vis demonstrationis nitatur in perfectione ipsius esse per essentiam. In priori autem genere demonstrationis, cum videatur sumi ex effectibus sensibilibus aliquid participari aut sumi videatur ex naturali Philosophia, & ideo in illo etiam verum haber, quod Philosophia parat viam, & adiuuat ad illum demonstrandi modum: proprium ramen medium illius demonstrationis vera est Metaphysicum, nimirum, unitas fi-

Tom. II. Metaphys.

Reicitur secunda sententia superiori sectio-
nem relata.

Vltimo ex dictis omnibus quasi evidentissima XXXII. quadam experientia constare potest, quam sit à Veritate aliena sententia supra relata, quæ asserebat ita esse per se notum Deum esse, ut ea ratione demonstrari non posset. Constat enim ex dictis, magna consideratione, & speculatione opus esse ad veritatem hanc efficaciter persuadendam: quoniam ergo existimari potest hæc veritas per se nota: Sapienter iugit D.Th.i.p.q.2.a.1. Supposita distinctione, quæ in 1. Poster. traditur, & late exponitur de propositione per se nota, aut in se tantum, aut in se & quoad nos affirmat, Deus esse, in se esse per se notum, quia esse per se, & fine mediò, conuenit Deo: estque de primario conceptu, & ratione Dei. Negat vero esse per se notum nobis, quia neque essentiam illius entis prout in se est, concipiimus, neque ex ipsis terminis est nobis euidentis in ordine effectuum & causarum sistendum esse in aliquo ente in creato, minus per se notum est huiusmodi ens non posse esse nisi unum. Vnde multi gentiles de hac veritate dubitaverunt, aut etiam eas negarunt, & usq[ue] in hodiernum diem multi, non solum gentiles, sed etiam heretici post auditam vocem Euangelii, eadem insipientia laborant, & Athei sunt, & nonnulli etiam fideles, & docti, negant eam veritatem esse euidentem, hæc autem in rebus nobis, per se notis non contingunt. Et in hac sententia præter Heruaxum, Capreolum, & alios Thomistas, concordant D.Th.in 1. d.3. Durand. q.3. Richar. q.2.

Alii vero licet posteriori illius sententia partem XXXIII. amplectantur, quod nobis satis est, negant tamen priorem, quia non admittunt distinctionem illam, nec propositionem aliquam esse per se notam in se, quæ non sit per se nota nobis, vt Scot. in 1. dist. 2. q.2. Ocham dist. 3. quæst. 3. Gabriel quæst. 4. Henricus in Sum. art. 22. quæst. 2. Verum tamen immerito dicti authores laborarunt in re Dialectica, de qua vix potest esse in re controversia. Nam quis dubitet esse quasdam veritates in se immediatas, quas nos nisi per aliquod mediū intelligere valemus? Certe quantitatem, verbi gratia, esse entitatem accidentalē, & verum est, sine illo medio inter prædicatum & subjectum verum est, & tamen à nobis non cognoscitur, nisi per media & valde extrinsecā. Cum ergo propositione per se nota & immediata idem sint, dubitari non potest, quia multa sint per se nota in se, quæ non sunt per se nota nobis. Quod si Scotus & alii dicant, se non loqui de rebus, sed de propositionibus, quæ intrinsecè dicunt ordinem ad conceptus nostros, qui non possunt distinguiri secundū se, & quoad nos, respondebimus laborare in æquuoco, quia non tractamus de signis ipsis, sed de re significata, nec de conceptibus formalibus: sed de obiectu, & in hos optime cadit data distinctione. Nam sapientes illæ, quæ obiciuntur conceptibus nostris, immediatam atq[ue] adeo per se notam connexionem habent, quamvis ut obiciuntur nostris conceptibus formalibus, & ab eis dominantur, non statim sit nota nobis orum connexionis. Est ergo optimam illa distinctione, & ad rem præsentem conuenientissime applicata, ut satis declaratum est.

Addiderim tamen, quamvis in rigore non sit notum nobis Deum esse tanquam omnino euidentis, est. XXXIV. se tamen veritatem hanc adeo consentaneam naturali lumini, & omnium hominum consensioni, ut vix

Posit ab aliquo ignorari. Vnde Augustinus tractat.
In Ioan. tractans verba illa: *Manifestavi nomen tuum hominibus*, inquit: *Non illud nomen tuum quo vocaris Deus, sed illud quo vocaris Pater meus. Nam quo Deus dicitur, uniuersa creatura, & omnibus gentibus, antequam in Christianum cederent, non omni modo esse potuit hoc nomen ignoratum.* Hæc autem notitia Dei dupliciter potest intelligi vno modo sub aliqua ratione confusa, & communi, ut sub ratione eiusdem superioris numinis, quod possit nos adiuuare aut beatos efficiere, vel aliquid simile, qui conceptus licet in verum Deum conueniat, potest tamē etiam falsis diis applicari, & hoc fortasse modo dixit Cicero lib. i. de Nat. Deorum: *Nullam esse gentem, quæ non habeat aliquam prænotionem, quod Deus sit.* Alio modo id potest intelligi de cognitione veri Dei per concepsum supremi entis, quo maius esse non potest, quodque si principium ceterorum, & hoc modo videtur loqui Augustinus citato loco. Vnde subiungit: *Hac est enim vis vere diuinitatis, ut creature rationali iam ratione videnti non omnino aut permittat posse abscondi: exceptis enim paucis in quibus natura nimium depravata est, uniuersum genus humanum, Deum mundus huius fatur auctorem.* Et eodem sensu dixerunt Tertullian. in Apolog. cap. 17. & Cyprianus de idolatria. *Vanitas delicti est nolle cum cognoscere quem ignorare non possit: & in eodem dixerunt alii quos supra citauit, hominibus esse naturaliter infinita cognitionem veri Dei.*

XXXV. Hæc autem cognitione neque in omnibus prouenit ex demonstratione, quia non omnes sunt capaces eius, neque ex sola terminorum evidencia: nam licet demus nomine Dei significari ens per se necessarium, quo maius cogitari non possit, ut vult Anselm. sumptuose ex Augustino lib. i. de doctrina Christiana c. 7. tamen non statim est evidens an significatum illius vocis sit vera aliqua res, vel solum sit aliquid confitum, vel excogitatum à nobis. Dupli ergo ex capite oriri potuit hæc notitia: primo ex maxima proportione quam hæc veritas habet cum natura hominis: proposita enim hæc veritate & explicatis terminis, quanquam non statim appareat omnino eidēs, statim tamen appetit per se consentanea rationi, & facillime persuadet homini non omnino præfecto. Quia nihil appetit in ea veritate quod repugnet, aut difficulter credi cam reddat: & è contrario multa sunt quæ statim inclinant ad assentendum illi veritati: multa (inquam) non solum Metaphysica vel Physica, sed etiam moralia, nec solum externa, sed etiam interna. Nam si homo in seipsum reflectatur, cognoscit se non esse à se, neque sibi sufficere ad suam perfectionem, nec creaturas omnes quas experitur sibi sati facere: imo agnoscit in se naturam excellentiorem illis, quanquam in suo gradu imperficiam, quia tam in cognoscendo verum, quam in amando bonum, sese cognoscit imbecillum & infirmam. Vnde facilissimo negotio homo sibi persuaderet indigere se superiori natura, à qua ducat originem, & à qua regatur & gubernetur.

XXXVI. Secundo fundata est hæc generalis notitia in majorum traditione & institutione tam filiorum à parentibus, quam imperitorum à doctioribus. Ex quo etiā generalis sensus apud omnes gentes percrebuit, & recepta est, quod Deus sit: vnde hæc notitia majori ex parte videretur fuisse per humanam fidem præsertim apud vulgus, potius quam per evidētiām rei: videretur tamen fuisse cum quadam evidētiā practica & morali, quæ sufficere poterat ab obligandum tum ad assentendum huic veritati, quod Deus sit, tum etiam ad colendum ipsum. Et iuxta hæc facile intelliguntur omnia, quæ de cognitione Dei, naturaliter infinita, à Doctioribus dicuntur.
(:)

DISPUTATIO XXX.

De primo ente, quatenus ratione naturali cognosci potest, quid & quale sit.

A&tenus præcipue ostendimus Deum esse & ex parte declarare corporis? quid sit: nam, ut diximus, haec duo in cognitione Dei nō possunt omnino sciri: nū superest ut reliqua tradamus quae directe spectant ad cognoscendum quid sit Deus, simulque declareremus qualis ac quantus sit, nam in Deo non est aliud qualitas vel magnitudo, quam essentia. Supponimus autem non posse nos naturali lumine hæc deo cognoscere prout in se sunt, quia id fieri non potest, nisi per visionem claram ipsius, quæ non est homini naturalis, ut infra etiam ostendimus. Neque etiam possunt hæc omnia simpliciter à nobis demonstrari à priori deo, quia solum per effectus deuenire possumus in cognitionem eius: cognito tamen vno attributo Dei ex effectibus eius interdum possumus ex illo colligere aliud à priori, in extra modum nostrum concipiendi diuina, diuini, & ex uno conceptu alium eliciendo, ut superiori disputatione tetigimus, & hi duō modi demonstrandi observandi sunt, & ad singula diuina attributa: quod fieri posse, applicandi. Primum igitur qualis fundamentum & principium omnium, quæ aterribilitate Deo, est, esse ens per se necessarium, & suum esse per essentiam, quod demonstratum est disputatione precedingenti: ipsum ergo esse Dei est quidditas eius: quid vero in hoc esse includatur, quidque ex ipso esse per essentiam inferatur, videndum nunc est.

SECUNDIO.

Vtrum de essentia Dei sit esse ens omnino perfectum.

Respondeo, de quidditate Dei est ut sit ens undequeque perfectum. Potestque hoc naturali lumine evidētiā et demonstrari. Vt hæc probemus, supponendum est, perfectum id dici cui nihil deest: ex s. Metaph. Quod potest vel priuatius, vel negative intelligi. Priori modo dicitur perfectum, cui nihil deest quod ei debitum sit natura sua ad suam integratatem seu complementum, & hoc modo multa sunt entia perfecta in suis speciebus vel generibus, non tamen sunt perfecta simpliciter in tota latitudine entis. Posteriori ergo modo dicitur perfectum cui absolute nihil perfectionis deest: atque hoc modo illud ens dicitur absolute perfectum cui omnis perfectionis debita est, ac necessaria inest, ut nulla ei omnino deesse possit, nec priuaria ne negativa, & viro quoque sensu dicitur esse de essentia Dei, esse simpliciter perfectum.

Et in primis quod non possit Deus priuatius carere aliqua perfectione, est per se eminentissimum, quia sicut Deus ex se est, ita ex se habet totam perfectionem sibi debitam. A quo enim superiori illam priuariam haberer, cum ipse sit supremum ens. Haber ergo illam independenter ab omni alio, ergo à nullo alio priuari potest tota perfectione sibi debita. Nevero ipse potest seipsum illa priuare, tum quia omnis res naturaliter appetit & retinet perfectionem sibi debitam, nisi ab alio potentiori illa priuatur, tum maxime quia Deus non habet huiusmodi perfectionem nisi se effectivè, sed formaliter seu negative, quia si felicitas non habet ab alio, sed ex formalis eminentia sua natura. Atque hinc maxime confirmatur hæc pars exactitatem ac simplicitatem diuini esse, nam res simplicissima non potest aliqua perfectione priuari, nisi destruatur tota: esse autem Dei destrui non potest